

LETHRICA

ÅRGANG 18, NR. 36 DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE OKTOBER 2023

Dette nummer af Lethrica indeholder mindeord om Bent Gottfredsen, som vi mistede i april måned.

Her starter en serie kaldet Historiens fodaftryk i Lejre. Det er en omtale af mindre, måske upåagtede seværdigheder i vores område.

Vi vil gerne blive bedre til at gøre opmærksom på nye udgivelser. Hjælp os endelig med det, hvis I opdager noget.

Rigtig god fornøjelse
På redaktionens vegne
Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

<i>Vikaren, ingen brød sig om</i>	2
<i>Efterkrigstiden</i>	14
<i>Forsvundne arvinger</i>	18
<i>Efterlysning</i>	23
<i>Vejen fra Gl. Lejre til Slorup</i>	24
<i>Nye bøger</i>	27
<i>Historiens fodaftryk i Lejre</i>	28
<i>Bygningspræmiering</i>	30
<i>Fællesarrangementer</i>	32
<i>Lejre Historiske Forening</i>	33
<i>Praktiske oplysninger</i>	35
<i>Sammenlægningen af Bramsnæs og Hvalsø</i>	36
<i>Egnehistorisk Forening for Hvalsø</i>	38
<i>Mindeord</i>	38
<i>Bramsnæs Lokalhistoriske Forening</i>	46
<i>Lejre Museumsforening</i>	49
<i>Tadre Møllens Venner</i>	52
<i>Nyt fra DSI-TM</i>	55
<i>Foreningernes kommende aktiviteter</i>	56

Lejre-kredsen (4)

VIKAREN, INGEN BRØD SIG OM

Af Kaare R. Skou

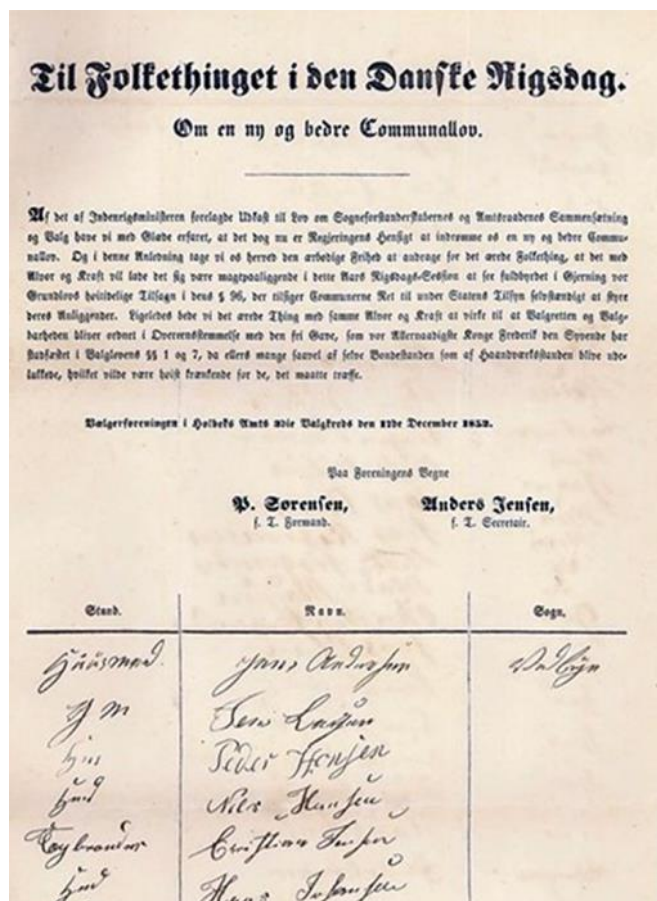
I det fjerde afsnit af Lejre-kredsens politiske historie får Bondevennerne trukket en kandidat ned over hovedet, som de ikke har den store fidus til. Han bliver ikke mere populær, da han bliver sat til at sælge en politisk løsning, som skulle findes, men som medlemmerne havde svært ved at acceptere.

Den 30. juli 1853 kunne Lejre-kredsens bondevenner i Dagbladet læse, at deres folketingsmedlem, Balthazar Christensen, var blevet valgt i Landstinget, og at alt tydede på, at branddirektøren i Merløse Herred, Carl Christian Tronier, der også var leder af partisekretariatet, ville blive hans afløser i Folketinget. Dagbladet var den nye centrum-venstreavis herhjemme og den første bortset fra den konservative Berlinger, hvis stof ikke bare var skrevet af en driftig typograf eller bogtrykker,

men af journalister. I spidsen for bladet stod den nationalliberale politiker Carl Bille. Det har ikke noget at gøre med vores Dagbladet, som kom til verden i 1962 som en sammenlægning af Venstreaviserne i Ringsted, Roskilde og Østsjællands Folkeblad i Køge som den politisk væsentligste af de tre.

I et system med flertalsvalg i enkeltmandskredse (kendt fra vore dages Storbritannien) har folketingsmedlemmerne ikke automatisk en stedfortræder, så når et medlem dør eller nedlægger sit mandat, skal der holdes et suppleringsvalg.

Lejre-kredsen var stadig en sikker og attraktiv kreds for dem, så kredsbestyrelsen gik i gang med at finde den rette kandidat og blev noget overraskede, da de så Dagbladet. Bondevennerne var stærkt topstyret, men de havde dog ikke ventet, at ledelsen tilsyneladende ville trække en kandidat som Tronier ned over hovedet på dem.

Carl Christian Tronier satte enslydende underskriftsindsamlinger (adresser) i gang – først i Lejrekredsen og senere i de omliggende kredse. Folketinget har kun bevaret adressen fra Ruds Vedby-kredsen

Efter en del ballade indgik man den stiltiende overenskomst, at han kun skulle vikariere i Folketinget indtil næste valg. I mellemtiden skulle Lejres bondevenner finde den rigtige mand til at repræsentere kredsen fremover. Tronier havde forsøgt at blive valgt på Fyn et par gange uden held og gik for at være en rigtig bureaukrat, uddannet, som han var som kopist i det, der i dag svarer til Vejdi-

rektoratet. Til hans fordel talte dog, at han politisk stod Tscherning med dennes kompromisløse linje nærme-re, end han stod den tredje af Bondevennernes store førere, J.A. Hansen.

Opstillingen af Balthazar Christensen til Landstinget i Randers-kredsen, som omfattede Aarhus og Randers amter, var i øvrigt nær endt i en katastrofe for Bondevennerne. Kun en af kandidaterne samlede færre valgmandsstemmer end ham, så han var langt fra at blive valgt. Til Bondevennernes held for ham skete der det, at generalprokurør [rigsadvokat] Otto Blechingberg var blevet opstillet af en kreds af nationalliberale vælgere i København uden at ville det, og allerede inden Landstinget trådte sammen meddelte, at han ikke modtog valget. At være opstillet til valg betragtedes som et borgerligt ombud, man ikke kunne undslå sig for, men man kunne, når man var blevet valgt, sige nej tak, hvis man havde en god grund til det – og der skulle i praksis ikke meget til – en regel, der faktisk gjaldt for kommunalbestyrelsers vedkommende indtil for få år siden.

Det var helt efter nationalliberal tankegang, at embedsmænd samtidig

kunne varetage både det at være embedsmand med en loyalitetsforpligtelse over for den til enhver tid siddende regering og være medlem af Rigsdagen, embedsmændenes parti, som de Nationalliberale om noget var. Blechingberg selv mente sig imidlertid ikke skikket til både at være rigsadvokat og til tider vikarierende statsadvokat og politiker.

Suppleringsvalget stod mellem Balthazar Christensen og den siddende justitsminister A.W. Scheel, der var et fint og reelt menneske, men som i sit udkast til en ny tyendelov var gået et skridt længere, end mange af hans vælgere i Højre kunne godkende, ved at ville afskaffe husbonds revselsesret. Stormen mindede om den, som den konservative justitsminister Knud Thestrup blev udsat for i 1968, da han afskaffede forbuddet mod billedpornografien. Forskellen er, at mens Højre ikke tog konsekvensen ved det følgende valg med det resultat, at Balthazar Christensen snuppede Scheels mandat, fordi konservative vælgere lagde sig på sofaen, så sørgede de konservative for at flytte Knud Thestrup fra Ringkøbing amt til Østre Storkreds i København, og

dermed overlevede han valget i 1971.

Selv om Carl Christian Tronier ingen tilknytning havde til Lejre, gjorde han sig umage for at få et godt forhold til vælgerforeningen. En af de ting, som optog den, var reglerne for valg til sogneforstanderskaber og kommunalbestyrelser, hvor det ofte var vanskeligt for Bondevennerne at opnå afgørende indflydelse. En af de måder, man dengang kunne rejse en sag på, var ved at indgive et andragende til Folketinget. Det svarer i nogen grad til den bestemmelse om borgerforslag, der blev gennemført på tanker fremsat af Alternativets stifter, Uffe Elbæk, i 2017, hvorefter 50.000 vælgere med deres underskrift kan sætte et emne på Folketingets dagsorden.

Da der viste sig et flertal for idéen i Folketinget, stødte det imidlertid på én vanskelighed fremført af Justitsministeriets kronjurister: Efter Grundloven er det alene ministre og folketingsmedlemmer, der kan stille forslag i Folketinget. Men her viste det noget unikke samarbejdende folkestyre i Danmark sig fra sin bedste side: Da flertallet bestående af alle partier med undtagelse af Socialde-

mokratiet og Venstre var konstateret, gav man hinanden håndslag på, at et fremtrædende medlem, gerne gruppeformanden, fra hvert af Folketingets partier – også Socialdemokratiet og Venstre – sammen ville fremsætte borgerforslag i Folketinget, hvad enten man var enig i forslaget eller ej. Dermed undgik man enhver konflikt med Grundloven.

Andragender skulle indbringes af et folketingsmedlem for at have en chance for at blive læst. Derimod var det lige meget, hvor mange underskrifter det havde. Forretningsgangen var sådan, at når det var afleveret til Folketingets formand, læste han titlen på det op i begyndelsen af førstkommende møde, hvorefter et eksemplar blev henlagt i læsesalen og et andet blev overgivet udvalget for andragender, som besluttede, om den relevante minister skulle præsenteres for det med henblik på at gøre noget ved sagen.

Tronier aktiverede sin vælgerforening ved at få bestyrelsen til at udarbejde et andragende om den kommunale valgret, og den 22. oktober 1853 kunne man høre Folketingets

formand, bondevennen, højesterets-sagfører Carl Emil Rotwitt oplæse følgende:

”Fra medlemmet fra Københavns amts 5. kreds har jeg fået overgivet et andragende underskrevet af 33 gårdmænd og 22 husmænd i Nørre Hyllinge, Kyndeløse, St. Karleby og Kirke Hyllinge om en reform af kommunallovgivningen.”

Det igen fik Tscherning til at fremsætte et forslag til ny valglov for kommunerne. Her viste han, at meget kunne han som rigsdagsmedlem, men at forme en lovtekst evnede han ikke. Både blandt De Nationalliberale og i Højre fik man bekræftet, at Bondevennerne trods deres flertal i Folketinget ikke ville kunne stille med et dueligt ministerhold. Hans forslag var rodet, uoverskueligt og i praksis uhåndterligt, men havde dog nogle interessante vinkler. I de eksisterende sogneforstanderskaber og kommunalbestyrelser havde området præst en betydelig indflydelse på undervisnings- og socialområdet, men Tscherning ville give ham – formentlig uigennemtænkt – endnu mere magt på disse to virkelig udgiftskrævende

områder i det lokale styres budget.

Tidens store politiske spørgsmål lod man imidlertid ligge i Lejre og generelt blandt Bondevennerne, men på et tidspunkt måtte selv de tage stilling, og her fik Tronier en større rolle at spille, for som sekretariatsleder kendte han partiets tillidsfolk landet over, men der måtte usædvanlig mange og lange samtaler til landet rundt for at undgå, at partiet simpelthen gik i opløsning.

Sagen var den, at premierminister A.W. Moltke havde givet op. Danmark havde for så vidt vundet Treårskrigen om grænsen mod syd. Krigen var stoppet, men problemerne ikke løst. Separatisterne i Slesvig-Holsten havde givet op, da Østrig-Ungarn og Preussen trak deres støtte til dem. Deres dagsorden var nemlig en anden end separatisternes. Hvor de ville have et selvstændigt Slesvig-Holsten, var de to stormagters egentlige ønske at sætte en stopper for demokratiets udbredelse, og de frygtede for, at en fortsat støtte ville gavne den demokratiske del af det slesvig-holstenske oprør på bekostning af det dybt konservative ridderskab – en klub eller

loge for hertugdømmernes godsejere.

Moltke havde i sin tid lovet at regere på grundlag af det program, som De Nationalliberale og Bondevennerne sammen havde opstillet i 1848, og som havde et demokratisk Danmark-Slesvig som mål. Han erkendte, at han ikke kunne komme videre, da De Nationalliberale med A.F. Krieger som ordfører havde torpederet et mæglingsforslag fra Europas store politiker, den erfarne, britiske udenrigsminister lord Palmerston. Ifølge det skulle grænsen trækkes tværs gennem Slesvig efter den konstaterbare sprogrænse – det, der stort set blev resultatet i 1920.

Ny premierminister var blevet den langt mere konservative C.A. Bluhme, der ikke var bundet af nogen løfter. Alle ventede spændt på hans udspil, som han havde givet overskriften Den Europæiske Nødvendighed. Det fordrede, at Det Danske Rige fortsatte tredelt, som det var.

Tilhørerbænkene og diplomatlogen i Folketinget var fyldt, og stilheden knugende, da han skred ind i salen iført sin nye ministeruniform, fulgt af

indenrigsminister P.G. Bang og krigsminister von Hansen. Her gjorde han sin politik helt klar. Intet politisk eller administrativt bånd måtte knyttes mellem Danmark og Slesvig, som ikke tillige omfattede Holsten, og det demokratiske system måtte ikke udstrækkes ud over kongerigets grænser.

Bluhme havde forberedt sig godt. Hans program var handlet af med stormagternes ambassadører, som dog havde påpeget, at han måtte sørge for som noget af det førte at få tronfølgen på plads. Frederik 7. havde ikke nogen arving i lige linje, og da kongen nu igen fik reel magt, forventede stormagterne at få indflydelse på, hvem der engang skulle sætte sig på tronen.

Bluhme havde også, hvad De Nationalliberale ikke vidste, sikret sig Bondevennernes støtte. Den var opnået en søndag eftermiddag i sommerhuset hos Tscherning i Frederiksværk, hvor Bluhme havde sendt grevinde Danners kammerherre, L.N. von Scheele og fribytteren blandt gods-ejerne i Rigsdagen, baron Carl Blixen-Finecke, op. Blixen-Finecke var en

C.A. Bluhme

mand, man aldrig vidste, hvor man havde. Han lignede en baron og optrådte, som man forventede af en sådan, men var oftere politisk enig med Bondevennerne end med sine fæller blandt godsejerne. Og så havde han - som Balthazar Christensen - vundet grevinde Danners fortrolighed. En lapset verdensmand, der levede af sine uhyre godsbesiddelser i Sverige, Pommern og på Fyn, og hvis drift han overlod til fagfolk for selv at leve livet og dyrke det politiske spil som

en hobby. Han var først svensk, senere tysk gift, tysk frimurer, men opfattede sig som dansk. Nogen egentlig uddannelse havde han aldrig fået, men tilbragte dog et par år på universitetet i Göttingen, hvor han mødte en vis baron Otto von Bismarck, som han holdt forbindelsen ved lige med. Damerne berømmede ham for hans ud søgte påklædning, der altid fulgte den seneste mode.

L.N. von Scheele på sin side var en elegantier med et vindende væsen – en rigtig hofsnog, men også en husven, der tillod sig at tale til Frederik 7. i samme djærve sprog, som kongen selv brugte.

“Det går sgu’ ikke, Deres Majestæt,” sagde han, når Frederik 7. var ved at rode sig ud i noget, som von Scheele mente ikke var holdbart. Egentlig var han tysker, men han blev forhadet af slesvig-holstenerne, mens han var enevældens sidste statholder i Slesvig og måtte flygte til København.

De var draget af sted med et tilbud om en politisk handel. Bluhme ville bevare den almindelige valgret, som han ellers afskyede, men som var Bondevennernes formål med allian-

cen med De Nationalliberale, hvis Tscherning accepterede helstaten, den tredelte stat, som den var. Det var et tilbud, der var nemt for ham at acceptere. Rigets grænse havde aldrig interesseret ham, internationalt orienteret, som han var.

Både han og Eleonora var benovet over det fine besøg i deres tarvelige sommerhus. “Vi havde kun en gammel sofa og to stole”, skriver Eleonora i sin dagbog, “men det lykkedes med venners hjælp at fremskaffe to havebænke, som vi kastede tæpper over.” Også med venners hjælp kunne hun byde på lammesteg og jordbær til dessert.”

Grundtvig protesterede som en af de få højlydt og krævede Bluhme stillet for Rigsretten tiltalt for at lade Danmark gå til grunde, men Monrad anså det på forhånd for nyttesløst at gå imod regeringen. Store politikere vælger altid deres slagsmål med omhu, mens det er de ligegyldige, der hovedløst plaffer løs på alt, som giver lyd fra sig, Kalkunjægerne. Den politiske realitet for Monrad var, at Tscherning og hans bondevenner havde deres flertal på plads.

I sarkastiske vendinger beskrev han

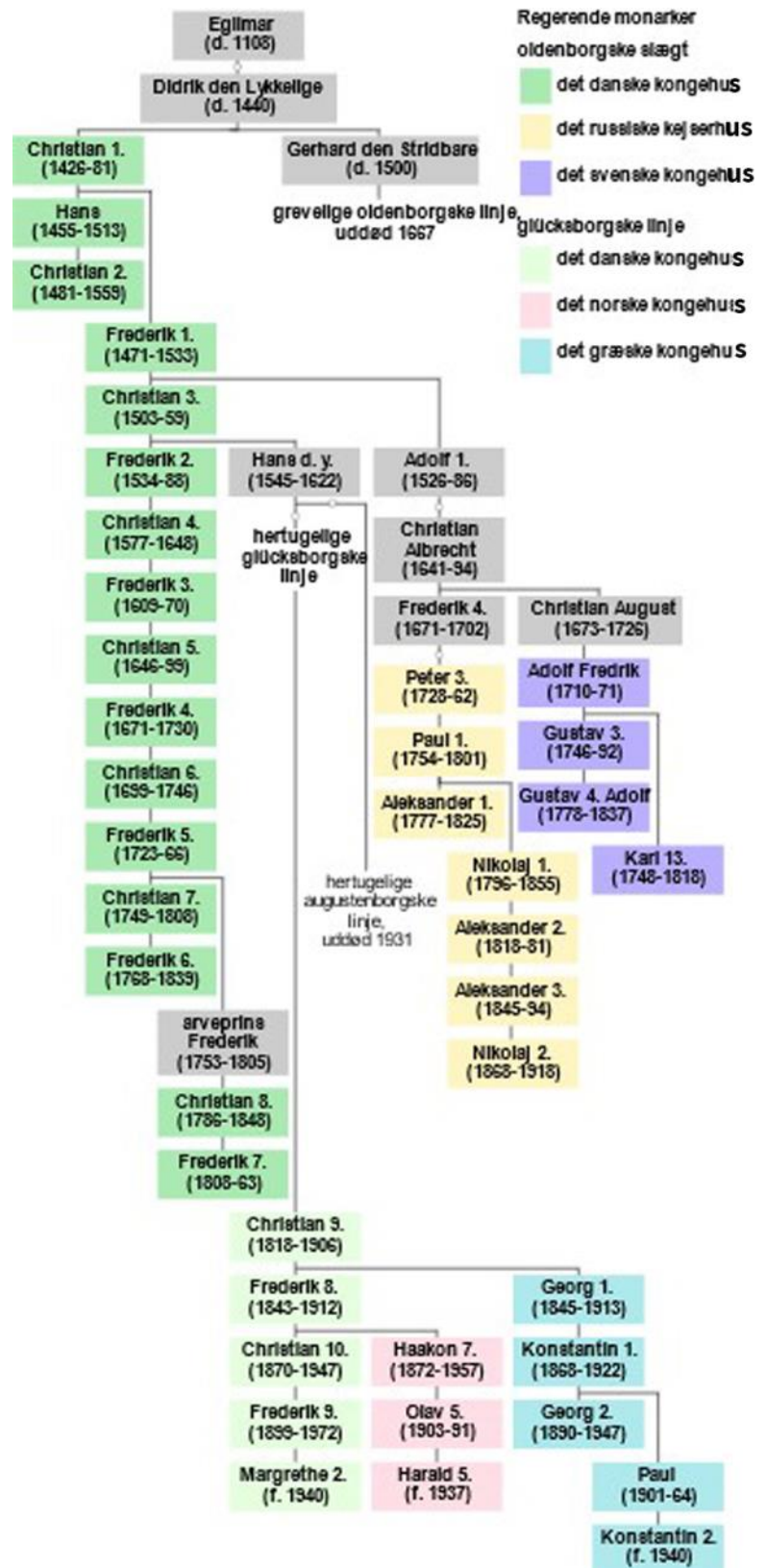
Grundtvig og Tscherning som tingets to eneste geniale medlemmer:

“Som fyrtårne tegner de hver deres politiske yderpunkt. Man bliver draget imod dem, men som fyrtårne er de samtidig en advarsel om, at man ikke skal sejle derhen.”

De kaldte til gengæld surt Monrad for Hans Hellighed eller Krumstaven fra Lolland. Hans selvovervurdering grænsede for dem til det utålelige.

Det, Monrad med hele sin politiske styrke nu gik efter som oppositionens leder, var en garanti fra regeringen om, at den altid ville handle inden for Grundlovens ramme. Bluhme vred sig, men til sidst udstedte han løftet fra sin plads i Folketinget. Et decideret kup havde ikke ligget ministre som Carl Moltke og Reventlow-Criminil fjernt.

Problemet med Frederik 7.s barnløshed havde nået Christian 8., og da Frederik 7. giftede sig med grevinde Danner, var den sidste teoretiske mulighed

Der gik storpolitik i slægtstavlen for Frederik den 7.'s efterfølger. Her tavlen, som den kom til at se ud.

Constantin Hansens satire over Den Europæiske Nødvendighed. Bondevennen Tscherning spørger bonden: "Ser du den kæmpe?" Bonden svarer "Næh!" hvortil Tscherning siger: "Hvad? Er du blind! Det er jo Den Europæiske Nødvendighed." Bonden: "Jøsses, jo, nu ser jeg ham. Det er en allerhelvedes karl."

for, at han fik en søn, der kunne arve riget, udtømt. Led Frederik 7. en pludselig død, var der ingen problemer, for så blev den lille, stiltfærdige arveprins Ferdinand konge. Han var Christian 8.s lillebror og stod under alle omstændigheder først for. Problemet her var, at Ferdinand heller ikke havde nogen børn, så han var ingen varig løsning. I det hele taget havde den oldenborgske slægt ikke været særlig frugtbar. Det næststørste pro-

blem ved Ferdinand var, at han altid var i pengeforlegenhed. Han var en lidenskabelig spiller, og gang på gang måtte han bede enten kongen eller finansministeren om en ekstrabevilling eller om eftergivelse af afdrag på sin gæld til statskassen. Både i befolkningens øjne og i stormagternes var han lidt latterlig, men meget sød. Altså måtte man længere tilbage i tiden end til Christian 8. og hans søskende for at finde en konge. Før

Christian 8. var Frederik 6. konge. Han havde børnene Caroline og Vilhelmine. Caroline var gift med arveprins Ferdinand, så det gav ikke nogen løsning. Vilhelmine havde været gift med Frederik 7., men var blevet skilt uden at have fået børn, så der var med andre ord slet ikke noget at hente.

Frederik 6. havde en søster, Louise Augusta, og hun var gift med Frederik Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Han var død i 1814, men de havde sønnerne Christian August og Frederik af Nør. På papiret kunne de bruges. Problemet med dem var blot, at de havde været hovedpersoner i det slesvig-holstenske oprør. Set med danske øjne var de derfor ikke tronarvinger, men landsforrædere.

Man måtte altså endnu længere tilbage i kongerækken. Kongen før Frederik 6. var Christian 7., men Christian 7. havde kun én søn, Frederik 6., så det spor endte blindt.

Kongen før Christian 7. var Frederik 5. Han havde sønnerne Christian 7. og Frederik. Frederik var far til Christian 8., og hans spor endte ved Frederik af Hessen-Kassel. Men Frederik

5. havde også datteren Louise. Hun var gift med Carl af Hessen-Kassel, og de havde datteren Louise Caroline, som havde været gift med Vilhelm af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. Han var død i 1831, men de havde sønnen, prins Christian af Glücksborg, der var født i 1818, og han kunne bruges af alle parter.

Blev det Christian af Glücksborg, var der imidlertid andre, der havde lige så stor ret til tronen. Christian stammede i lige linje fra Hans den Yngre, som var bror til Frederik 2. Deres far var altså Christian 3. Men Christian 3. havde også broderen Adolf af Gottorp, og hans slægt førte i lige så lige linje til den russiske zar Nikolaj. Han kunne selvfølgelig ikke blive dansk konge, men det betød, at han fik et stort ord at sige.

Det andet problem var Didrik den Lykkelige, der døde 1440. Han havde sønnerne Christian 1. og Gerhard af Oldenburg, og førte man Gerhards slægt frem i lige linje, kom man til storhertug Peter Frederik Ludwig af Oldenburg. Hans søn Paul Friedrich August og hans søn igen

Nikolaus Friedrich Peter af Oldenburg var faktisk så også begge arveberettigede, hvis Christian af Glücksborg var det.

Kom man tilstrækkelig langt tilbage var problemet altså ikke at finde arveberettigede, men at der var en hel håndfuld, som med lige stor ret kunne kræve den danske trone. Regeringen indstillede fire af dem til stormagterne: Prins Frederik af Hessen-Kassel, prins Christian af Glücksborg, storhertug Peter af Oldenburg og hans søn prins Nikolaus af Oldenburg. Nogen skulle enten frasige sig arveretten, købes ud af spillet, eller politisk handles bort.

Umiddelbart foretrak russerne Peter af Oldenburg, mens der ikke var problemer med at få Frederik af Hessen-Kassel til at frasige sig sin arveret. Han var ellers Frederik 7.s foretrukne kandidat.

Peter af Oldenburg viste sig, da det kom til stykket, at kende så lidt til Danmark, at han hurtigt udelukkede sit eget kandidatur og dermed også sønnens i russernes øjne. Ved et besøg i Berlin, hvor han mødtes med den russiske ambassadør, baron Meyendorff, talte han i så hengivne ven-

dinge om den demokratiske del af slesvig-holstenerne, at han ikke var duelig for russerne.

Af kandidaterne var der nu kun prins Christian af Glücksborg tilbage. Han ville i givet fald blive Christian 9. På et møde mellem den danske ambassadør Pechlin i Berlin og den russiske udenrigsminister, grev Nesselrode, lod Pechlin forstå, at hans regering nu foretrak Christian, men bøjede sig uden sværds slag, hvis zaren alligevel holdt fast på en af oldenborgerne. Det gjorde han ikke. Tværtimod havde han i mellemtiden fået et ganske godt indtryk af prins Christian. Der var bare én ting, der skulle gøres fuldstændig klart: Der var tale om et arrangement mellem Ruslands zar og Danmarks konge og ikke mellem zaren og en demokratisk regering i Danmark. Det skulle også gøres klart, at hvis Christians slægt engang uddøde, så havde den russiske zar stadig et gældende arvekrav på Danmark.

Det sidste får aldrig praktisk betydning. Dels er Rusland ikke længere et zardømme, selvom Putin til tider synes at tiltage sig en zars rolle, dels knyttede zarens arvekrav sig til Hol-

sten, som i dag er en del af Tyskland, og endelig er der ikke noget, der tyder på, at Christian 9.s slægt uddør lige med det samme. Foreløbig er arvefølgen med kronprins Frederiks og kronprinsesse Marys børn, prins Christian og prinsesse Isabella, sikret mange år frem i tiden. Og for at det skal være slået helt fast, at zarens forbehold ingen betydning har i dag, så blev den danske tronfølge uden protester fra Ruslands, det vil sige Sovjetunionens, side ændret i 1953, så tronen nedarves inden for Christian 10.s og dronning Alexandrines efterslægt og ikke inden for Christian 9.s efterslægt, selv om Christian 10. på normal vis var ældste sønnesøn af Christian 9. Den fikse detalje med Christian 10. i tronfølgeordenen fra 1953 i stedet for Christian 9. skrev, uden at nogen i Danmark næsten opdagede det, for altid russerne ud af arvefølgen til den danske trone.

Nu stod alene en godkendelse i Folketinget tilbage. Bluhme havde flertal sammen med Bondevennerne, men ikke de $\frac{3}{4}$, der efter Grundloven skulle til – og Bluhme var bundet af løftet til Monrad. Han havde derfor kun én mulighed tilbage: At udskrive

Rytterstatuen af Christian 9. på Christiansborg. (Foto: Thorkild Jensen)

valg. Det gav travlhed hos Bondevennerne i Lejre. Det var nu, man skulle finde en kandidat til kredsen, som man kunne beholde gennem længere tid.

EFTERKRIGSTIDEN

Af Bent Gottfredsen

Tredje del af Bents trilogi om Barnets krig. De to første blev bragt i Lethrica april 2022 og oktober 2022.

Umiddelbart fortsatte tingene bare, som de plejede, efter befrielsen. Soldaterne var selvfølgelig væk, men dem havde vi egentligt ikke set ret meget til, der hvor vi boede. Rationeringerne af en hel masse varer, som de voksne savnede, fortsatte i rigtig mange år. Jeg husker tydeligt, da mor første gang sendte mig i byen med penge, men uden rationeringsmærker. Det var flere år efter befrielsen. Jeg nægtede. Jeg vidste godt, hvordan den slags gik hos købmanden! Jeg var ellers en pæn og velopdragen dreng. Mor forklarede, at man nu ikke skulle bruge mærker mere. Det ville jeg se, før jeg troede det. Hvis man havde penge nok, kunne der købes sort, men det havde vi ikke. Nogle gange havde mor-

mor og morfar lidt ekstra af rationerede ting.

Den første større begivenhed kort efter befrielsen, jeg husker, var Norges-hjælpen. Store lastbiler med højtalere kørte igennem byen og opfordrede til, at vi afleverede vores nødrationer til de sultende nordmænd. Det var et tilløbsstykke! Vi stod i kø, og jeg fik lov at aflevere vores bidrag til manden på ladet. Alle ville gerne hjælpe nordmændene. Nødrationerne var noget, vi alle skulle have med basale, langtidsholdbare fødevarer, fx gryn, mel og fedt, så alle i tilfælde af kamp-handlinger kunne klare sig selv et godt stykke tid uden nye forsyninger. Kort før befrielsen var der kommet en masse tyske flygtninge. Hos os blev den ene af skolerne beslaglagt til dem. Det var gamle mennesker, kvinder og børn. De voksne var ikke glade for dem. Det var vist mest noget med, at vi nu også skulle til at dele maden med dem, og vi havde ikke for meget selv. Efter befrielsen blev de flyttet ned til en stor baraklejr på Kløvermarken, hvor Hærens Flyvetropper havde haft base. Lejren med

Kjeld, den norske hjemmefrontsmand, der spiste smør med spiseske.

de røde barakker var indhegnet og bevogtet. De måtte ikke forlade den, og vi måtte ikke tage kontakt med dem. Der var rigtig mange. Efterhånden begyndte de voksne at synes, at det var synd for dem. Det hele var jo ikke deres skyld. Når vi gik tur, begyndte vi at tage småpakker med: mad, tøj, gammelt legetøj og andet, de måske manglede. Så smed vi dem over hegnet, når vagterne så den anden vej. Det var spændende at gøre noget, man ikke måtte, men med tiden opdagede jeg, at vagterne var rigtig gode til at se den anden vej.

Vi havde familie i Norge. Her boede farfars bror Valdemar og hans tre sønner Kjeld, Bjørn og Rolf. Dem havde jeg aldrig hørt om. Jeg tror heller ikke, at farfar have megen kontakt med sin bror under krigen. I løbet af sommeren kom Kjeld på besøg som modstandsbevægelsens officielle gæst. Han viste sig at have været leder af Hjemmefronten i Oslo. Han fik også tid til at besøge farmor og farfar, og vi skulle da også med. Farmor havde dækket det helt store, traditionelle danske frokostbord. Hun havde vist fået hjælp af onkel Carl. Jeg var meget spændt på at se en ægte nordmand. Hvordan så sådan en ud? Af fremmede kendte jeg jo kun tyskere. Kjeld kom. Han lignede et ganske almindeligt menneske. Det sagde jeg da også til ham, og så kunne han oven i købet også tale dansk. Jeg var dybt skuffet, og det sagde jeg også til ham. Men så opdagede jeg, da jeg gav ham hånden, at han manglede guldbland på højre hånd. Han forklarede, at den havde tyskerne skudt af.

Ved det veldækkede bord skete der noget, der virkelig reddede dagen. Kjeld spurgte Farmor: "Marie, er dette virkelig rigtigt smør?". Farmor

blev vist fornærmet og sagde, at selvfølgelig var det rigtigt smør. Så tog Kjeld to store spiseskefulde og puttede i munden og sagde: ” Ah, det har jeg ikke smagt i fem år”. Se, det var en rigtig nordmand – han spiste smør med ske!

Mormor begyndte at servere en ny stærk og bitter kaffe med masser af mælk - også til mig, og hun spurgte, om jeg kunne lide den. Jeg sagde, at jeg bedre kunne lide farmors kaffe. Det var ikke det rigtige svar! Engang – det må have været op i 50’erne - fik min faster og onkel lov at veksle lidt valuta, så de kunne tage på en lille tur til Schweiz. Da de kom hjem, blev hele familien samlet, også mig og min lille søster og mine to små fætre. Så blev der delt små smagsprøver ud. De voksne var vældigt begejstrede. Der blev en lille skive appelsin til hver. Det var nyt, men den smagte godt. Så fik vi også lov at smage et lille bitte stykke Toblerone – ægte Schweizerchokolade. Den var absolut bedre end den danske krigschokolade! Dernæst blev en banan delt i fire lige store stykker til os børn. Det var noget underligt melet noget. ”Hvad synes I?” spurgte de

voksne. Vi kiggede på hinanden. Vi var ikke begejstrede. De tre små kiggede på mig. Vi havde nok en fornemmelse af, at vi burde være begejstrede. Jeg måtte så som den store svare for os. Jeg sagde: ”Jeg vil hellere have et æble”. Det var ikke det rigtige svar!

Da jeg var fyldt syv år, kom jeg i skole i en ren drengeklasse med 38 elever. Vi var sandelig De store Årgange. Vi legede aldrig røvere og soldater, men tit tyskere og frihedskæmpere. Der var altid et vældigt skænderi om, hvis tur det nu var til at være tyskere, for de tabte jo altid. I klassen var der en, der hed Hans. Ham var der ikke så mange, der legede med, men jeg kunne nu vældig godt lide ham, så vi legede meget sammen. En dag spurgte han, om jeg ville gå med ham hjem. Jeg måtte godt gå med andre hjem sådan en gang imellem, men kun én time. Der var jo ingen trafik. Det gjorde jeg så. Han boede sammen med sin mor i nogle brune barakker, der lå lidt ude. De hed husvildebarakker. Hans mor havde et lille værelse og delte køkkenet med en anden familie. Der var das udenfor. Hun blev vældig glad

Det var rationeringernes tid. Der er ikke mange ubrugte kaffemærker tilbage

for at se mig. Det var første gang, Hans havde haft en kammerat med hjem. Hun bagte pandekager til os. Jeg synes, at hun var vældig sød. Hjemme fortalte jeg glad, hvor jeg havde været. Så fik jeg besked på, at det måtte jeg aldrig nogensinde gøre igen, for Hans var tyskerunge! Det turde jeg så heller ikke, men jeg fortsatte med at lege med ham.

Det var første gang, jeg synes, at noget, mor sagde, var forkert. Jeg havde jo fra nogle kammerater hørt noget om, at hvis mænd og damer gjorde "det frække" uden gummi – og det kneb det vist også med – så fik man børn. Hans mor måtte altså have gjort "det frække" med en tysker, og det var selvfølgelig slemt, men det kunne Hans jo ikke gøre for.

DER VAR ENGANG I GL. LEJRE... FORSVUNDNE ARVINGER

Af Eva Nielsen

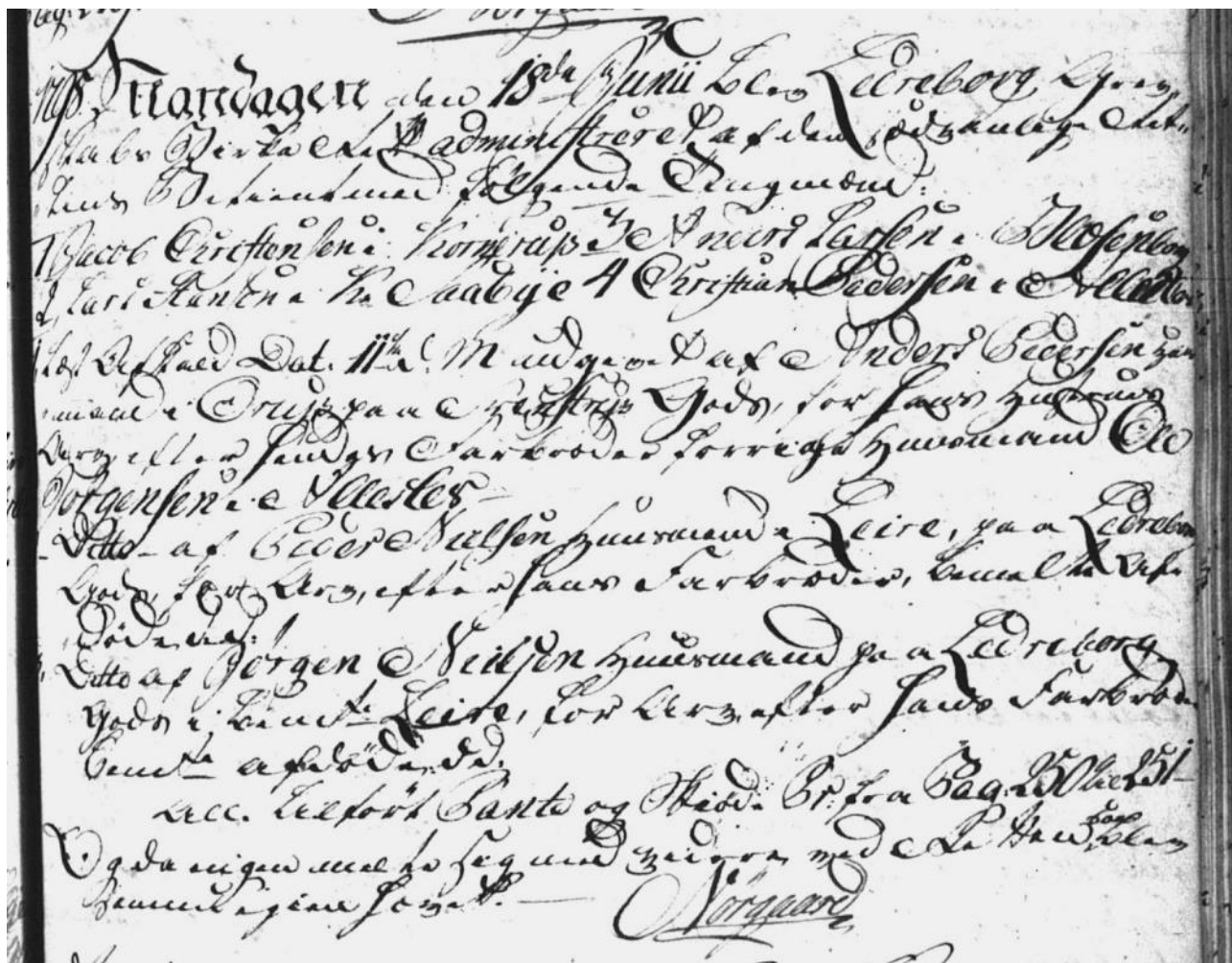
I vores søgen efter alle, der har boet i Gl. Lejre før 1921, kommer vi langt omkring i arkiverne.

I den forbindelse kan man somme tider føle sig som deltager i serien 'Forsvundne arvinger' på tv.

Når man gennemgår de gamle proto-

koller, er man efterhånden godt trænet i at se, om der et eller andet sted i teksten står 'Leire/ Lejre', og så skal det selvfølgelig undersøges nærmere!

En dag, da jeg ledte efter noget helt andet i en justitsprotokol for Ledreborg Birk, sprang 'Lejre' pludselig i øjnene på mig. Det førte (som sædvanlig) til en længere tur rundt i arkiverne. (Hvis du ikke umiddelbart kan finde ordet 'Leire', er der hjælp at

hente sidst i artiklen!)

Her handler det om et arveafkald efter afdøde Ole Jørgensen Busk i Allerslev. Fordi der blev givet arveafkald, kunne Oles enke, Karen Hansdatter, sidde i uskiftet bo.

'Oversat' står der bl.a.:

11. juni 1798, Afkald udgivet af Anders Pedersen, husmand i Orup på Svenstrup Gods for hans hustrus arv efter hendes farbroder, forrige (= forhenværende, afdøde) husmand Ole Jørgensen i Allerslev.

Ditto af Peder Nielsen, husmand i Lejre, på Ledreborg Gods, for arv efter hans farbroder, bemelte afdøde.

Ditto af Jørgen Nielsen, husmand på Ledreborg Gods i bemelte Lejre, for arv efter hans farbroder, bemelte afdøde'.

Ole Jørgensen Busk, Vibevadgaard i Allerslev

Ole blev født 1722 som yngste søn af Jørgen Nielsen Busk, gårdmand i Allerslev på den senere Vibevadgaard. Jeg søgte efter gården på 'arkiv.dk' og fandt nogle fotos fra o. 1900. Dem fik jeg tilsendt fra Lejre Lokalarkiv, men jeg ville jo gerne se gården, som den ser ud i dag. Jeg mødtes med den nuværende ejer, Henrik Byriel, som for-

talte, at gården var blevet flyttet her til Blæsenborgvej ved udskiftningen af Allerslev i 1793. Indtil da lå gården ved Munkedammen i Allerslev. Det var ganske nyt for mig, så det måtte jo også undersøges nærmere!

Jeg henvendte mig igen til Lejre Lokalarkiv, som fandt de gamle matrikelkort frem. De sendte mig dette kort over Allerslev, som dengang var en ganske lille landsby med kirke, gårde og nogle få huse.

Allerslev 1793, kopi udgivet af Lejre Fredningsforening i 1976

På kortet ses Allerslev Kirke øverst til venstre og selve Munkedammen nederst. 'Vibevadgaard' ses nederst til højre i den røde cirkel, altså nogenlunde der, hvor nr. 17 ligger i

dag. (Dengang havde gårdene navn efter fæsteren, og i 1793 var det 'Peder Pedersens gård')

Denne del af Vibevadgaard er den ældste og kunne være fra den udflyttede gård

Det var altså på gården her ved Munkedammen, Ole Jørgensen Busk og hans storebror, Niels, blev født ca. 1720. Ole var gift to gange, men fik ingen børn. D. v. s. han fik som ung mand et barn med deres tjenestepige, Zidsel, men da de ikke var gift, blev barnet ikke regnet som arving. Der var nemlig begået 'lejermaal', og der skulle betales bøde.. (se min artikel i Lethrica 2022) Birkedommeren indberettede lejermaalssagen og skrev sådan:

'...en ung Dreng, Jørgen Busks Søn, har ladet sig forføre af en gammel Hore...', og hvis den stakkels Dreng skal betale bøden, vil det vare 2-3 år, før han kan få sit eget og blive en god fæstebonde for

greven'.

Ole og Zidsel fik begge en 'tålelig straf på kroppen' og slap for bøden. I dag lyder det helt uhyrligt med bøder og piskestraf, men det var hårde tider dengang.

Ole blev aldrig gårdmand, men han blev husmand og klokker ved Allerslev Kirke.

Og nu til Gl. Lejre

Oles storebror, Niels, havde i sin tid overtaget Vibevadgaard, men flyttede i 1757 p. g. a. 'armod' til et nybygget hus i Gl. Lejre (nuværende Orehøjvej. nr.7). Niels' to sønner, Peder og Jørgen, blev begge husmænd i Gl. Lejre, og det var dem, der gav afkald på arven. Og så var der jo deres søster, 'Anders Pedersens hustru'!

Den søster kendte jeg slet ikke noget til, så nu blev det spændende. Hende skulle jeg naturligvis finde, og hun skulle have et navn. Som det var almindeligt på den tid, blev hun som gift kone repræsenteret ved sin mand og kun omtalt som 'hustru'.

Allerslev sogns kirkebøger fra før 1800 er brændt, så der var ingen hjælp at hente angående hendes dåb og vielse.

Men jeg vidste jo nu, at hun var gift med 'husmand i Orup, Anders Pedersen', og at hun nok hed 'Nielsdatter' til efternavn. Hurra for den gamle navnetradition!

Orup (eller Urup) er en landsby under Svenstrup gods i Borup sogn. Da jeg søgte i folketællingen 1787, fandt jeg ganske rigtigt husmand og væver i Urup, Anders Pedersen, gift med Margrethe Nielsdatter. Endelig fik hun et navn. De havde to børn, Niels og Margrethe, men det sidste var nu en fejlskrivning i folketællingen, for pigen var døbt Karen!

Anders døde i november 1812, 71 år gammel, og Margrethe præcis et år efter, 61 år gammel. Hun var altså født i 1752 på gården ved Munke-dammen. Hun var 5 år, da familien måtte flytte til Gl. Lejre.

Skiftet efter Margrethe

Nu kunne det være interessant at finde et skifte efter Margrethe for at se, hvad hun efterlod sig.

Der findes et alfabetisk register over skifter for Svenstrup Gods, og her fandt jeg dem begge. I selve skifteprotokollen står der:

8. november 1813: Registrering af ejendele efter afdøde Margrethe Nielsdatter.

Tilstede var Niels Andersen, som for største delen havde været i stervboet (= dødsboet), og var 30 år gammel. Hans søster, Karen Andersdatter, var død. Hun havde været gift med Hans Pedersen af Gammerød og havde efterladt to døtre, Gunild og Bodil. Begge var små og hjemme hos deres far, som var tilstede på deres vegne. Tilstede var også Jørgen Nielsen, bror til afdøde, husmand i Lejre på Ledreborg Gods.

Her fik jeg altså bekræftet, at jeg havde fat i de rigtige personer.

I modsætning til hvad man skulle tro, havde man overraskende mange ejendele i hjemmene dengang. Margrethe og Anders var almindelige husmandsfolk, og alligevel fylder registreringen flere sider i protokollen. Der var mange møbler og husgeråd, sengetøj og dyner, kjoler, særke og tørklæder, og i stalden en hvidblakket ko, et får med lam, en gris og to høns. Dertil kom et nysået rugstykke. Det hele blev vurderet til 146 rigsdaler, 4 mark og 8 skilling.

Margrethes familie

Nu ville jeg gerne vide lidt mere om Margrethes familie. Der var jo de to

børn, Niels og Karen.

Karen var blevet gift med Hans Pedersen, husmand i Gammerød, og da hun døde i 1809, blev de to små piger, Gunild og Bodil, boende hos deres far. Han blev ikke gift igen, som det jo ellers var almindeligt, når der var små børn og en husholdning, der skulle passes.

Niels var ikke i folketællingen 1834, så var han mon død inden?

Jeg tjekkede kirkebogen for Borup og fandt ham begravet 14. marts 1814. Der var åbenbart noget mystik omkring hans død, for der står følgende i kirkebogen:

'Indsidder af Urup, Hans Pedersen, var den 11. februar kørt til Køge med en slæde, tilligemed gårdmand Christen Pedersen sammesteds, hos hvem han stod i arbejde, men fandtes om aftenen ved hjemkomsten død. Efter nogen brevveksling og utilbørlig ophold ved døds- og synsforretningen, blev han endelig, efter 6 ugers forløb, begravet, 14. marts efter amtets skrivelse til birke-dommeren.'

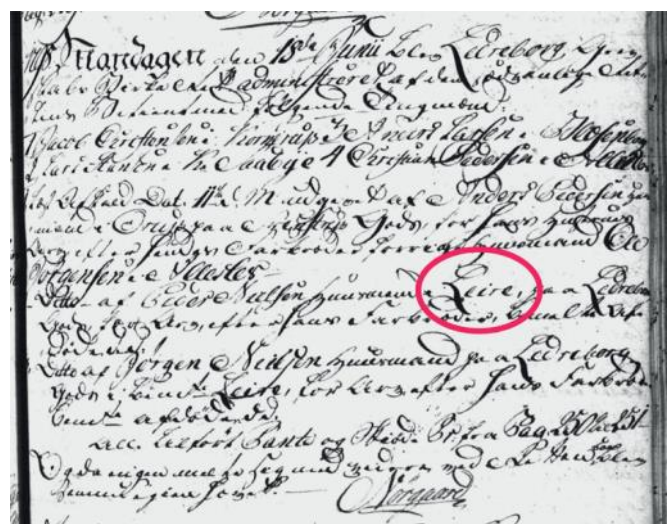
Det kunne være interessant at læse mere om den sag, f.eks. i en politi-protokol på rigsarkivet, men hermed

slutter jeg min eftersøgning, for nu har jeg fået sat navn på Margrethe og fundet hendes familie.

De forældreløse piger var kun 11 og 7 år, og de kom formentlig i pleje. De blev begge voksne og fik familier i Lammestrup og Skensved.

Kilder: Ledreborg Godsarkiv, Rigsarkivet, Dansk demografisk database, diverse kirkebøger, Svenstrup Gods' skifteprotokol.

Tak til Lejre Lokalhistoriske arkiv og Henrik Byriel.

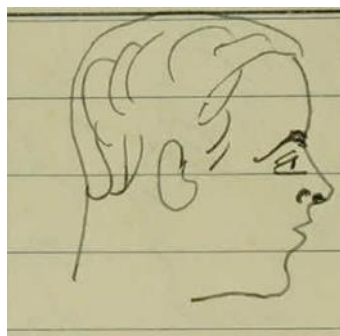
DER VAR EN GANG I GL. LEJRE....

Af Vivian Møller

Efterlysning 1892

Hans Peter Sørensen

25 år gammel, 162 cm høj, brunt hår, blå øjne.

Særlige kendetegn: ar på højre pegefinger.

Han skulle sidst være set på Holbæk egnen.

Undersøgelseskommissionen rykker til Holbæk i håb om at finde ham. Se næste nummer.

En del læsere af dette blad vil sandsynligvis være medlemmer af flere af foreningerne og vil derfor modtage mere end ét eksemplar af bladet.

Det er meget kompliceret administrativt at ændre på dette forhold.

I stedet opfordrer redaktionsudvalget til, at man forærer de ekstra kopier til venner og bekendte.

Det kan være med til at stimulere interessen for vores lokalhistorie.

VEJEN FRA GL. LEJRE TIL SLORUP

Steen Andrea

Jeg læste med interesse Eva Niensens artikel i Lethrica fra april 2020 "En murersvend". Årsagen var, at jeg bor på det område, som på gamle kort hedder "Slorup Mark" tæt på, hvor landsbyen "Slorup" lå. Landsbyen blev oprindeligt fjernet fra området, da greven på Ledreborg, som jeg har fået det oplyst, gerne ville være lensgreve og derfor havde brug for mere jord.

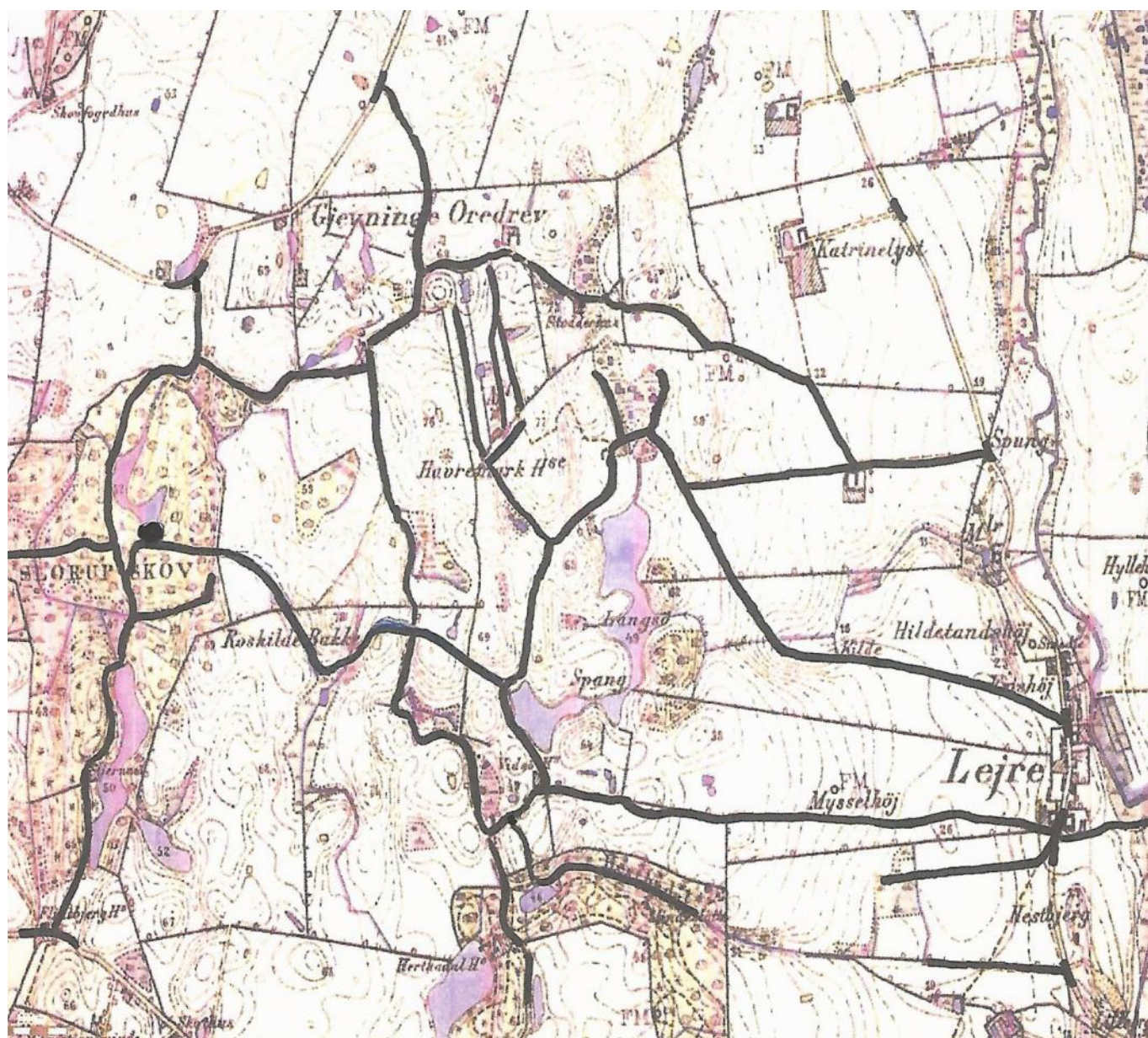
Evas artikel handlede mest om vejforløbet fra Gl. Lejre til det, der på hendes kort er beskrevet som "fælles lergrav", hvor murerne hentede ler til opførelse af ejendomme i området. Hun skriver også, at vejen gik videre til Slorup, men vejforløbet fra lergraven til landsbyen Slorup vidste man ikke så meget om. Det var hendes bemærkning om det videre forløb til Slorup, som vakte min interesse.

Jeg begyndte at studere gamle, histo-

riske kort for at se, om jeg kunne finde en beliggenhed af landsbyen, og fandt på et preussisk kort fra 1753 både bebyggelsen, der hed Glerup, og landsbyen Slorup. Glerup omfattede tilsyneladende kun ét hus, hvorimod Slorup tilsyneladende bestod af flere huse og gårde.

Jeg har lokaliseret Glerup til at være beliggende ved den tidligere Skullerup Sø. Skullerup Sø eksisterer ikke mere, men kan tydeligt ses i terrænet. Søen var en forlængelse af den sø, som hed Store Knee Sø, men som i dag hedder Martinesø. De to søer var adskilt af en bro eller dæmning, som man stadig går på, når man går tur i skoven fra Gevninge Overdrev til Skullerupholmvej ved Flintebjerghuset. Undervejs, når man kommer fra Slorupsiden, går man inden dæmningen ned i en sænkning af terrænet, som er den tidligere søbund.

Landsbyen Slorup lå ved den sø, som tidligere hed Slorup Sø, men som i dag hedder Stjernesø. Landsbyens beliggenhed er markeret med en sort plet på kortet. Søen har i dag ikke helt den udstrækning, som den

Alle de veje, der på kortet er tegnet med sort, er de gamle vejforløb. Nogle af vejene eksisterer stadig, enkelte steder er vejforløbet ændret lidt i vore dage. Specielt i Sagnlandet eksisterer Slangealleen og flere af de andre veje jo stort set, som de gjorde tidligere.

havde tidligere, men terrænet viser helt tydeligt udstrækningen af den gamle sø.

I min iver efter at finde vejforløbet til Gl Lejre begyndte jeg ved søen. Jeg havde på et gammelt kort fundet en stiplet linje, som angav, at der havde

ligget en vej fra Slorup Mark langs et dige ind til Slorup ved søen (Stjernesø), og faktisk viste den også, hvor vejen havde gået over Slorup Mark.

Vores område her på Midtsjælland bærer præg af at være et sted, hvor

Slangealléen. Foto Bent Gottfredsen

isen i sidste istid har kørt lidt frem og tilbage og derved har foræret os et stærkt kuperet landskab. Da man tidligere kun havde hestevogne og én hestekraft, var det begrænset, hvor stejle bakker man kunne forcere. Øvelsen gik derfor på at finde et vejforløb, hvor terrænet var nogenlunde jævnt, så man ikke skulle forcere stejle områder. Det er lykkedes for mig at finde en rute uden om Roskilde Bakke mellem søerne og over til Slangealleen, hvor det var muligt at køre med hestevogne.

Jeg opfatter vejforløbet som tilsluttende Slangealleen ved Krikkebjerg-husene og videre ad den eksisterende del af Slangealleen. Sandsynligvis har vejen delt sig her. Den ene vej ned mod smugkroen (i dag Cafe Hvidesøhus) og den anden vej forbi skibssætningen og nord om Langesø, hvor den har mødt vejen fra Snos Kilde og

Lergraven, for derefter at slutte ved de tre små Havremarkshuse og Stoderhuset ved den daværende mose. Forløbet var en smule problematisk, da stykket fra Slangealleen nord om Langesø er meget kuperet, men ved hjælp af nogle topografiske kort lykkedes det mig at finde et vejforløb, som var egnet til hestevogne.

Hvis man følger grusvejen over for Museet mod Sagnlandet, drejer vejen på et tidspunkt skarpt til venstre ind mod Herthadalen. Det er ikke det oprindelige vejforløb, da vejen tidligere er fortsat ligeud langs skellet, som stadig ses på stedet. Tidligere ramte den Slangealleen ved Smugkroen (Hvidesøhus) og har derfor haft forbindelse med vejen, som kom fra Lergraven og de tre Havremarkshuse.

**SKRIV EN ARTIKEL TIL
LETHRICA -
OG FÅ DEN TRYKT I
850 EKSEMPLARER!**

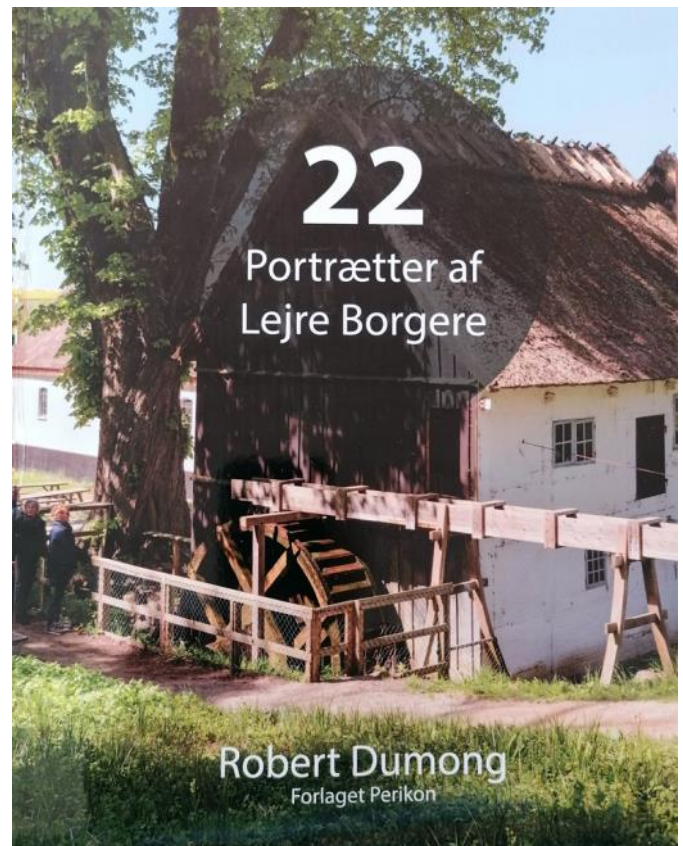
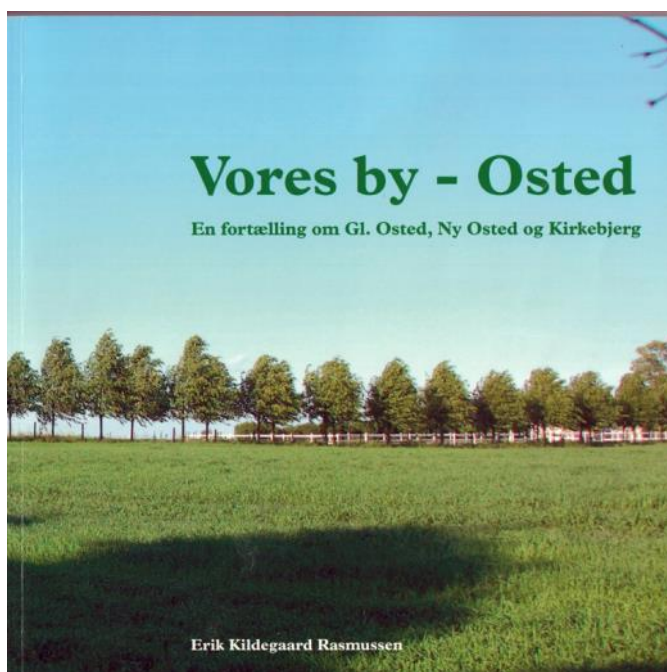
NYE BØGER

Vores by - Osted

For tre måneder siden udgav Erik K. Rasmussen en bog om Osteds historie, "Vores By-Osted". Der er stadig nogle bøger tilbage, og de kan købes for 50 kr. ved henvendelse til Erik K. Rasmussen på tlf. 30 61 40 34.

Karl Frandsen skrev bl.a. på bagsiden af bogen: "Er en yderst interessant og meget grundig beskrivelse af Osted ejerlavs historie.

Fortællingen er meget levende fortalt og giver et indtryk af, at Erik har lavet et meget grundigt forarbejde, da han har fået mange detaljer med om de enkelte virksomheder, skoler, foreninger og udviklingen i bebyggelsen af ejerlavet".

To portrætbøger om kendte Lejreborgere:

30 portrætter af Lejre Borgere, forfatter Robert Dumong m. fl.

Udgivet 2021. Pris: 175 kr.

22 portrætter af Lejre Borgere, forfatter Robert Dumong m. fl.

Udgivet i 2022. Pris 175 kr.

Bøgerne kan bestilles på robert@dumong.dk, eller telefon 5039 1224.

Absolut spændende læsning.

HISTORIENS FODAFTRYK I LEJRE

I den nu hedengangne Lejre Turistforening, som jeg var med til at etablere i 2014, fik vi den idé, at da Lejre Kommunes område udover de store seværdigheder også rummer en lang række mindre seværdigheder, kunne det være, at Dagbladet ville bringe korte artikler om forskellige steder, som har deres egen lille fortælling, nemlig artikler skrevet af Turistforeningens bestyrelsesmedlemmer. Artikler, som kunne præsentere både Lejre Kommunes borgere og turisterne for de mange små fortællinger, der gør kommunen endnu mere spændende at færdes i.

Dagbladet var interesseret. I løbet af en længere årrække fik vi i Lejre Turistforenings bestyrelse produceret 62 korte fortællinger under overskriften: Glimt fra Lejre. Gert Fabrin, Hvalsø, Kurt Wollesen, Kr. Sonnerup, Asta Rasmussen, Ejby, Kirsten Löffler Reich, Højby og undertegnede var forfattere på artiklerne. Det blev en succes.

Dagbladet fik mange positive reaktioner fra deres læsere på artiklerne.

Jeg fik også en del henvendelser, der viste stor interesse for artiklerne. Der var endog en ældre dame fra Sct. Jørgensbjerg, der brugte dem som mål for sine cykelture, og en anden dame, der arbejdede i patchwork, blev inspireret af en anden artikel til at lave et tæppe, der blev udstillet på Felix for en del år siden.

Vi nedlagde Turistforeningen i foråret 2023, da der nu var blevet etableret en turistorganisation for Roskilde Fjord - området, "Destination Fjordlandet". Men jeg har stadig alle "Glimt fra Lejre" - artiklerne liggende og fik da den tanke, at da Dagbladet ikke har så mange abonnenter i Lejre Kommune, ville det måske være en idé at genbruge dem i Lethrica, der har en større læserskare end Dagbladet. Det var redaktionen af Lethrica med på, og artikelserien vil få et nyt navn: Historiens fodaftryk i Lejre.

Hans Jørgen Lych Larsen

EN LILLE MINDESTEN FOR EN STOR BEGIVENHED

I Kisserup står der i en lille græstrekant på vejen ud af Kisserup mod Skullerupholm en uanselig sten. Dens lidenhed til trods vil den fortælle alle i Kisserup og alle, der passerer forbi den, at vi skal mindes en begivenhed, der var meget vigtig for Danmark -

Genforeningsstenen i Kisserup

Genforeningen i 1920! Det var en stor begivenhed, og det betød også, at der blev rejst mange sten rundt om i landet, der skulle sikre, at den begivenhed aldrig blev glemt. I Lejre Kommune er der fem mindesten for Genforeningen. De er alle større end stenen i Kisserup, og de er alle natursten; Kisserups mindesten er lavet af beton, da der ikke i nærheden af landsbyen var en natursten af en passende størrelse. Stenen må være en af de allermindste mindesten for genforeningen. Det var den lokale lærer, der fik rejst stenen i 1920. På stenen står i al enkelthed årstallet 1920 på den ene side, og på den anden side står G.F.

(Genforeningen). Der blev også plantet et egetræ bag stenen. Nu næsten 100 år efter Genforeningen bliver alle mindesten for Genforeningen fredet. Man må så håbe, at de i fremtiden kan bidrage til at fastholde mindet om den stærke følelse af meget store glæde, der var over hele landet i 1920, da Sønderjylland blev en del af Danmark. I alt blev der rundt om i landet rejst mindst 650 mindesten i 1920 og i årene derefter.

Hans Jørgen Lych Larsen

Kilder: Danmarks Genforeningssten

[www.http://ambirk.eu/genforeningsstene/](http://ambirk.eu/genforeningsstene/)

BYGNINGSPRÆMIERING

Af Olav Sejerøe

De historiske foreninger i Lejre giver hvert år en bygningspræmie til et særlig flot restaureret gammelt hus. Bygningspræmieringen startede i den gamle Hvalsø kommune, hvor formanden, Bent Gottfredsen, var primus motor. Efter kommunesammenlægningen blev de tre historiske foreninger Bramsnæs, Hvalsø og Lejre enige om at lave en fælles bygningspræmiering. Tidligere præmierede bygninger er bl.a. Hallisgård i Kornrup, Holtens gamle skole i Sæby og ejendommen Omøvej 11 i Kirke Såby.

I 2023 er Skomagerkroen blevet udvalgt til at modtage årets bygningspræmie for den meget flotte restaurering. Fredag den 25. august fik Poul Bøje Nielsen overrakt den lille platte til at sætte på kroen. Overrækkelsen var et tilløbsstykke med mange deltagere, som nød kroens flotte traktement med vin og kanapeer. Mange

benyttede også lejligheden til at se den flot istandsatte kro.

Skoemagerkroen ligger midt på Sjælland mellem Holbæk og Roskilde. Kong Christian II bestemte, at der for hver anden mil på alfarveje skulle opføres kroer til hesteskit og bespisning af de rejsende. Det var begyndelsen for Skoemagerkroen, der i dag er Danmarks ældste kgl. privilegerede post- og diligencekro. Skoemagerkroen er godt 500 år gammel

Kroen er i årenes løb blevet ombygget og har huset mange kendte personer. Ludvig Holberg har boet på kroen og har her fået inspirationen til Jeppe på Bjerget. I 1800-tallet har den senere krigsminister Tscherning holdt sit bryllup på kroen, og han indridsede med en diamant sit og brudens navn i et vindue. Vinduet sidder stadig på kroen.

Da jernbanen mellem Roskilde og Holbæk åbnede i 1874, gik det ud over antallet af besøgende på landevejskroen, og den måtte lukke. Den sidste kromand forpagtede nu jord og bygninger som et landbrug, Damsbjerggård. Efter næsten 100 år åbnede kroen igen. En antikvitetshandler,

Rudolf Wange, manglede lagerplads til sin antikviteter. Han købte den gamle kros bygninger. Wange var historisk interesseret, og han restaurerede kroen og genåbnede den.

I 2017 købte Poul Bøje Nielsen kroen sammen med Birgit og Michael Jordan. Sporene af Åstrups ejerskab fandtes stadig, idet Åstrup havde forkøbsret til kroen. Først da Åstrup afstod fra at bruge sin forkøbsret, kun-

ne Poul Bøje Nielsen købe kroen. Nu begyndte en omfattende restaurering. Kroen blev købt for 6 millioner, restaureringen har hidtil kostet 8 millioner

I dag er Skoemagerkroen en smukt restaureret og udvidet kro. Der er taget hensyn til den gamle kros mange historiske detaljer. Blandt andet derfor er den valgt til at modtage bygningspræmien for 2023.

FÆLLESARRANGEMENTER FOR DE TRE HISTORISKE FORENINGER PLUS LEJRE BIBLIOTEK OG ARKIV

Mandag den 24. april 2023 havde de tre historiske foreninger og Arkivet inviteret til foredrag på Gundestedgård om Ruslands krig i Ukraine ved Oberst Søren Bo Bojesen, stiftsforvalter på Aastrup Kloster. Han var bl.a. i 5 år forsvarsattaché i Rusland mv. og har et indgående kendskab til området.

Rusland betragter sig som Kernelandet (Riget i Midten), og alle landene omkring Rusland er Randlandet (Interesseområder). ”Den specielle militæroperation” mod Ukraine er et forsøg på at få en gammel allieret tilbage. En sandsynlig udgang er en langvarig krig på lavt blus, indtil en af parterne må give op.

Godt 70 var mødt op til foredrag.

Foto Tobias Mortensen

Fredag den 25. august var der reception på Skoemagerkroen i anledning af, at den var blevet udpeget til at modtage årets bygningspræmieringspris. Se mere i foregående artikel.

Kommende foredrag

Mandag den 2. oktober kl. 19 i Felix

Nazisternes sidste tilflugt. Foredrag ved **Hans Christian David- sen**, Flensborg Avis, om ledende nazisters forsøg på at skjule sig i Flensborg i foråret 1945. 50 kr. for ikke-medlemmer. Datoen er ændret!

I foråret 2024 et foredrag af Thorkild Kjærgaard om **konflikten mellem Danmark og Norge** omkring Østgrønland, hvorfor den opstod, hvordan den blev løst, og hvad den betød for forholdet mellem de to lande.

Senere i 2024 får vi et foredrag af Ole Chr. Munk Plum om **kalundborgbanen** i anledning af 150 året for dens åbning.

LEJRE HISTORISKE FORENING

Formand: Hans Jørgen Lych Larsen, Lønspjæld 15, 4320 Lejre

E-mail: lychlarsen@hotmail.com

Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Sommerturen til Stevns onsdag den 10 maj.

Turen startede med et besøg på Gjorslev. Vi var så mange (godt 50), at vi blev delt i to hold. Det ene hold startede med at se slottet og høre om stedets historie med turistvejleder Matilde Skytte. Det andet hold startede med et oplæg om avlsgården ved Godsforvalter Carsten Jakobsen. Det foregik i den gamle hestestald med båse til 50 heste. Den store, gamle hestestald var et godt udgangspunkt for gennemgangen af godsets udvikling. Tidligere var Gjorslev kendt for sin store, højtydende besætning af køer og senere for den store nye kostald til 370 køer. Nu er køerne sat ud, og stalden er ved at blive lavet om til en fabrik for havremælksvirksomheden Dryk. Havremælken Dryk fabrikeres nu på en fabrik i Sverige. Den sælges til mange restauranter og kaffebarer, især i København.

Gaden med de fredede gamle avlsbygninger op til slottet. Hestestalden til de 50 arbejdsheste er bygningen til højre

Man arbejder hårdt på at få tilladelse til at lave fabrikken i stalden på Gjorslev. Problemer, som udestår, er:

1. Kystdirektoratet skal give særtilladelse til at bygge en fabrik inde i stalden, fordi den ligger under tre kilometer fra kysten.
2. Dryk og Gjorslev Gods skal finde den rigtige måde at håndtere spildevand på.
3. Og så skal Dryk også lige finde nogen, som er villige til at skyde noget i

retning af 200 millioner kroner i projektet.

I alt kommer omkring halvdelen af de penge, der til dato er investeret i Dryk, fra landsbrugsvirksomheder. Gjorslev Gods, Rosenfeldt Gods, Adamshøj og et par lokale landmænd på Stevns er med. Gjorslev Gods ejer i dag knap en tredjedel af virksomheden.

Vi fik en dejlig frokost på Gjorslev Bøgeskov traktørsted. Efter frokosten besøgte vi Stevns Klint Experience. Det er et helt nyt museum, som er lavet for at vise konsekvenserne af det meteornedslag, som ramte jorden for 66 millioner år siden og gjorde det af med dinosaurerne og utallige andre arter af planter og dyr.

Meteoren ramte i nærheden af Mexico. Enorme mængder støv fordelte sig i atmosfæren over hele jorden. Det stoppede solstrålingen og skabte mørke og vinter i mange år. På et tidspunkt faldt støvet ned på jorden og skabte et ca. 5 cm tykt, mørkt lag over hele jorden, som kaldes fiskeler. På Stevns kan man forskellige steder se det mørke lag af fiskeler mellem forskellige kalklag.

En spændende og vellykket tur.

Olav Sejerøe

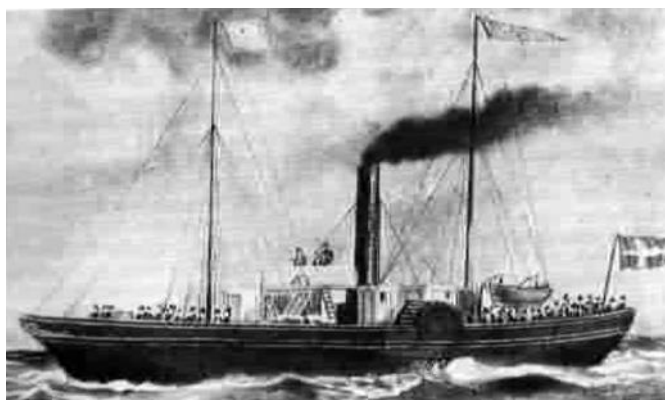
Kommende arrangementer

Mandag den 2. oktober kl. 19 i Felix

Nazisternes sidste tilflugt. Foredrag ved **Hans Christian David- sen**, Flensborg Avis' kultursidere- daktør om ledende nazisters forsøg på at gemme sig i Flensborg området i foråret 1945. Han har skrevet en bog om emnet; den kan købes efter foredraget. Foredraget afholdes i et samarbejde mellem det lokalhistori- ske arkiv og de tre historiske forenin- ger

Torsdag den 16. november kl. 19 i Felix

Karl-Johan Rubæk, Gershøj, vil fortælle om færgefarten på Ros- kilde Fjord.

Hjuldamperen "Frederik VII" på Roskilde Fjord 1875

Efter årsskiftet har vi endnu et arrangement i rækken af **Historiske fortællinger ved medlemmer af foreningen**. Datoen er ikke fastlagt endnu.

Datoen for **generalforsamlingen** er den 29. februar kl. 19 i Felix. Efter generalforsamlingen er der kaffe-

bord. Vi slutter af med et foredrag af Julie Nielsen, ROMU, Lejre Museum, om den aktuelle situation på Lejre Museum og om resultaterne af de jordradarundersøgelser, der er blevet foretaget i Gl. Lejre.

Til maj vil udflugten gå til Ods herred, nærmere herom senere.

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

LHF: agnetevibholt@gmail.com
EHF: thsj@mail.dk
BLF: blf.bramsnaes@live.dk
LMF: vivianus@post.tele.dk
TMV: tadremoellesvenner@gmail.com

Næste deadline for bidrag er den 15. februar 2024.

Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

Lethrica udgives to gange om året. Bladet forventes at være uddelt til alle henholdsvis den 1. april og den 1. oktober.

Adresser på mødesteder:

Kirke Hyllinge Bibliotek, Bygaden 53, 4070 Kirke Hyllinge

Ejby Forsamlingshus, Ejbyvej 60, 4070 Kirke Hyllinge

Domus Felix, Bygaden 20, 4320 Lejre

Hvalsø Kulturhus, Skolevej 12, 4330 Hvalsø

Gundestedgård, Gundestedvej 40, 4330 Hvalsø

SAMMENLÆGNING AF BRAMSNÆS OG HVALSØ HISTORISKE FORENINGER

Til alle medlemmer i Bramsnæs Lokalhistoriske Forening og Egnshistorisk Forening for Hvalsø.

Efter beslutningerne på generalforsamlingerne i februar måned i år om at arbejde for en sammenlægning af vore to foreninger blev der nedsat en arbejdsgruppe på fire personer, to fra hver forening: Thyra Johannesen og Søren Bo Bojesen fra Hvalsø og Bjarne Holm og Benedikte Kiørboe fra Bramsnæs. Gruppen fik som opgave at udarbejde et forslag til vedtægter for den nye forening og se på generelle retningslinjer for sammenlægningen af vore foreninger. Gruppen har holdt to konstruktive møder, et i marts og et i april.

Så var arbejdet nået så langt, at der kunne holdes et fælles møde for de to foreningers bestyrelser. Dette blev afholdt den 12. juni i Kirke Hyllinge og var ligeledes et sagligt og konstruktivt møde, hvor vedtægterne blev omhyggeligt gennemgået og rettet til, og hvor mange af de forskelligheder, der er imellem foreninger-

ne, blev behandlet, så når sammenlægningen er godkendt, og der er valgt en ny bestyrelse, har denne et godt grundlag at arbejde videre på. Der blev bl.a. drøftet antal bestyrelsesmøder, hvor de skal afholdes, hvor generalforsamlingerne skal afholdes og hvornår m.m.

Sammenlægningen kommer til at foregå på den måde, at de to foreninger danner en ny forening, så de oprindelige foreninger ophører.

Det er imidlertid medlemmerne, der har den endelige afgørelse af, om der skal ske en fusion.

Beslutning om fusion kan foretages efter reglerne for en vedtægtsændring. Det foregår ved generalforsamlinger i de to foreninger hver for sig i overensstemmelse med foreningernes nugældende vedtægter.

Når de nye fælles vedtægter er vedtaget i begge foreninger, afholdes en fælles generalforsamling, hvor der vælges en bestyrelse for den nye forening.

En af ændringerne i vedtægterne er

foreningens navn. Det nye navn er ifølge forslaget *Historisk Forening for Bramsnæs og Hvalsø*.

Fusion er en vigtig beslutning. Vi skal derfor anmode om, at så mange som muligt af medlemmerne deltager i generalforsamlingerne.

Her i sensommeren og efteråret vil vi sørge for at få alt på plads, så vi til vores næste generalforsamlinger er klar til at starte et nyt kapitel i vores historiske forenings arbejde.

Venlig hilsen

Bestyrelserne i BLF og EHF.

Nyt fra Lejre Museum:

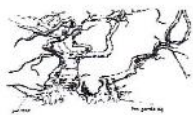
ODIN FRA LEJRE SKAL PÅ MISSION I RUMMET

Når den danske astronaut, Andreas Mogensen, drager på rummission den 25. august, får han fint følgeskab af "Odin fra Lejre". En kopi af den unikke sølvfigur fra 900-tallet, der er udstillet på Lejre Museum, er nemlig en af de danske kulturgenstande, som astronauten tager med sig i rummet.

Valget af figuren er ikke tilfældigt - for Odin fra Lejre symboliserer jagen på ny viden. Ifølge den nordiske mytologi havde Odin to ravne, Hugin og Munin, der fløj ud og hjalp den

store gud med at indsamle viden om verden. Ny viden er også sigtet med den kommende rumfærd, og det er også derfor, at Andreas Mogensen selv har opkaldt missionen efter Odins ravn, Hugin.

I anledning af "Odins rumrejse" inviterer Lejre Museum i løbet af efteråret til rum- og stjernearrangementer for store og små. Hold øje med lokalpressen og Lejre Museums hjemmeside.

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Thyra Johannesen, tlf. 24876976, E-mail: thsj@mail.dk

Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

TAK!

August 1969 flyttede vi - en lille familie på den gang fire - ind i Vester Såby Gamle Smedje. Vi faldt hurtigt for landskabet med skove, slot og vandmølle, som vi flittigt besøgte. Især blev Tadre Mølle og Marie Hansen et næsten dagligt mål for en aftentur med barnevogn og et par meget vågne tvillinger, og vi lærte hurtigt den gamle møller, Marie, at kende og satte stor pris på hende.

Bent har – om nogen – været primus motor i etableringen af Tadre Mølle (TM) som museum, hvilket var Mariens største ønske. Han blev initiativtager til oprettelsen af Tadre Møllens Venner (TMV) sammen med en gruppe fra Egnshistorisk Forening for Hvalsø (EHF) i 1977-78. Takket være ham og andre aktive fra Danmarks Naturfredningsforening blev hele den samlede ejendom, TM, statsejendom. Da staten senere ville sælge, oprettedes Den Selvejende Institution-Tadre Mølle (DSI-TM) med Bent som for-

mand de sidste mange år. Det var ikke efter egen vilje, han måtte opgive hvervet, men en blodprop 1. maj 2022 – morgenen efter hans sidste tale Valborgaften – satte ham ud af spillet. TM's fremtid var hans "hjertebarn" og til det sidste i Bents tanker, og han fulgte nøje med i, hvad der skete på stedet. Det mangeårige projekt var ikke altid "en dans på roser", og det fyldte meget de sidste mange år.

Roskilde Museums nye ledelse og Nationalparkens personale blev her gode samarbejdspartnere og var en god hjælp på flere fronter.

Et andet emne, der optog Bent, var kulturhistorie og formidling heraf – især blev de lokale områder interessante. Det affødte oprettelsen af EHF – ligeledes i 1970'erne. De sidste mange år indtil 1. maj 2022 med Bent som formand. Mange historiske tiltag fulgte i kølvandet, og det blev et omfattende og levende aktiv i kommunen – først Hvalsø og sidst et samarbejde med Bramsnæs og Lejre.

Fra bisættelsen, Aastrup park. Foto Ole Malling

Ud over TM og EHF har natur og naturfredning – lokalt og regionalt haft Bents store interesse. Han var medstifter af Danmarks Naturfredningsforenings (DN) første lokale afdeling i 1972 for Hvalsø-Bramsnæs og overtog senere ledelsen af Hvalsø Lokalkomité gennem 19 år. Takket være Bents stædighed og store indsigt blev bl.a. ”Kisserupfredningen” og fredningen af Ejby Ådal etableret, salget af Statsskovene til private forhindret, Kirkeomgivelserne holdt i hævd, og som det sidste gennemførtes fredningen i Lejre og Ledreborg Allé. Bent Gottfredsen døde d. 22 april efter et års alvorlig sygdom.

Han fik den smukkeste tænkelige bisættelse fra Aastrups forårsklædte park den 4. maj – takket være Stiftsforvalter Søren Bo Bojesen og bestyrelsens velvilje, Poul Joakim Stender og organist Anders Danman, samt en stor, dejlig familie.

Mange har vist deltagelse under sygdomsforløbet. Stor tak fra familien til jer alle, og til jer, der gjorde dagen stemningsfuld og mindeværdig ved jeres nærvær.

Hvad der fyldte i livet - kultur, natur, familie og venner - fulgte ham ”over broen”.

Urnen er nedsat på Ledreborg Skovbegravnelsesplads.

Karin.

BENT GOTTFREDSSEN, MINDEORD

Med Bent Gottfredsens bortgang har Hvalsø mistet en stor personlighed.

Bent var nok den, der besad den største viden om Hvalsøs historie. Hans bog fra 1982, "Bogen om Hvalsø", er stadig klassikeren, hvis man ønsker en fyldestgørende beskrivelse af Hvalsø og omegn.

Jeg har været heldig at have kendt Bent gennem næsten 30 år og jævnligt samarbejdet med ham om bøger og film.

I 1994 blev Bent dybt involveret i den store batalje om Bidstrup Skovene, der dengang var ejet af Københavns kommune. Historien er den, at København i 1659 var omringet af svenske styrker, der ville indtage byen og erobre Danmark. Danske soldater, godt støttet af Københavns borgere, kæmpede dog indædt for at forsvare byen. En kold februarnat i 1659 angreb de fjendtlige styrker. Det lykkedes soldater og borgere i fælleskab at slå svensken tilbage fra Københavns volde, og Danmark blev reddet i yderste øjeblik.

Kongen, Frederik III, ville gerne belønne de heltmodige borgere for

indsatsen. Penge havde han ingen af, men Kongehuset ejede de store, midtsjællandske skove. Dem forærede kongen nu Københavns borgere til evigt eje.

Over 300 år senere, i 1994, var Københavns kommune i akut pengenød og derfor i gang med at sælge den gamle hædersgave til højest bydende. Et salg ville medføre privatisering af skovene. Dette ville markant reducere offentlighedens adgang til de populære skove, hvor der bl.a. ligger et væld af spejderhytter.

Bents store historiske og botaniske viden om skovene var uvurderlig nu, hvor der skulle argumenteres imod salget. Sammen med andre gode, lokale kræfter skrev Bent pressemeddelelser, foldere, filmmanuskript og fremstillede en gennemarbejdet fredningspåstand for skovene. Bent var med helt fremme i forreste linje. I efteråret 1994 drev krudtrøgen tæt over Bidstrup Skovene. På et hængende hår lykkedes det til sidst at redde skovene fra privatisering.

Tadre Mølle stod Bent nært. Han havde kendt Mølle-Marie helt fra

slutningen af 1960'erne, hvor han flyttede til egnen med sin familie. Gennem en lang årrække kæmpede Bent, igen sammen med gode lokale kræfter, for at sikre møllen for eftertiden. Efter årtiers tovtrækkerier lykkedes det omsider. Bent var med gennem hele processen og initiativtager til foreninger og fonde med tilknytning til møllen.

Tadre Mølle blev istandsat af en gruppe ihærdige frivillige. Igen var Bent med og udførte et langt og vedholdende ansøgningsarbejde til fonde og andre instanser. Det lykkedes at skaffe midler, bl.a. så hele møllen kunne få nyt stråtag. Også Bents kone, Karin, var meget aktiv i arbejdet på møllen.

Det er værd at huske på, at hvis det ikke var for nogle få ildsjæles frivillige og udholdende indsats, ville meget se anderledes ud i dag. Tadre Mølle var ikke blevet den succes, den er i dag. I denne sammenhæng bør også nævnes den mangeårige formand for Naturfredningsforeningens Lejre afdeling, Tove Binzer, som døde i 2018. I samarbejdet mellem hende og Bent kæmpede begge i en lang årrække for Tadre Mølle. Sammen med Bent var

Bent ved Møllebækken, Tadre 2012

hun også primus motor i kampen for Bidstrup Skovene. Uden Bents og Toves formidable indsats var Bidstrup Skovene i dag nok overgået til private. Og det er spørgsmålet, om nationalparken "Skjoldungernes Land" var blevet realiseret. Skovene udgør jo et af de helt store sammenhængende områder i parken.

Bent havde en stor interesse for kildekalk – også kaldet frådsten. Det ligger lige ved døren, idet Elverdamsdalen rummer Danmarks største forekomst af frådsten. Bent var ekspert i både den geologiske og kemiske proces, der skulle til, for at kildekalken kunne dannes. Og han havde et omfattende kendskab til bygninger, mest kirker, der var bygget af frådsten. I 2021 udkom bogen "Kildekalk – Danmarks ældste bygningssten", skrevet af Bent. Det er den første bog i Danmark om emnet. Bent var også

På tur ved Elverdamsåen 2018

forfatter til en lang række andre bøger og film.

Talrige fortællende ture i landskabet har Bent ledet. På en tur i 2019 var der over 200 deltagere, der var nærmest tale om en folkevandring ned gennem Elverdamsdalen.

Populær var Bent også i sin rolle som den historiske figur, Gråskæg. Da stisystemet "Gudernes Stræde" i 2007 blev indviet, kunne man møde den kutteklædte Bent i glansrollen som Gudernes Sendebud, der havde fået

Bent som Gråskæg 2007

den utaknemmelige opgave som stiki-rend-dreng mellem Guderne og os jordiske.

En af Bents specialer var munkenes gamle lægeurter, som ofte stadig findes ved historiske ruiner. Han kunne fortælle vidt og bredt om, hvilke dårligdomme den enkelte plante var god mod.

Bent besad en stor viden om mange vidt forskellige emner. Dog, som han engang selv sagde "Jeg ved en del - men på motorcykler og fodbold har jeg ikke forstand!"

Bent var meget aktiv omkring tidskriftet Lethrica, udgivet af de historiske foreninger i Lejre kommune. Der var ofte artikler forfattet af Bent, og det var også ham, der skrev lederen i bladet. Bent var ikke bange for at lange ud til højre og venstre,

EHF Generalforsamling 2019

hvis vore gamle bygninger eller miljøer var truede. Talrige indlæg i aviser stod han også bag. Han var usædvanlig godt inde i problematikkerne omkring fredninger og miljø.

Gennem en menneskealder var Bent formand for Egnshistorisk forening for Hvalsø. Talrige gange har han fortalt om foreningens virke på den årlige generalforsamling på Gundestedgård, dog først efter, at det traditionelle måltid med gnaveben var serveret for deltagerne.

Bestyrelsesmøderne for Egnshistorisk Forenings foregik altid hjemme hos Bent i Vester Såby i den gamle smedje. Der var gerne tændt op i brændekomfuret, mens kaffe og hjemmebag blev serveret. Svært hyggeligt var det. Bent havde altid nogle gode historier, vi også lige skulle høre.

Egnshistorisk forening for Hvalsø var nærmest indbegrebet af Bent. Han har altid været der med sin store viden, den gode humor og med sit lyse sind. Og med en enestående evne til at fortælle. Hvalsø vil ikke glemme Bent.

Æret været hans minde

Ole Malling

EHF bestyrelsesmøde 2021

I ERINDRING OM BENT GOTTFREDSSEN

Da jeg kom til egnen for 13 år siden medbringende en stor interesse for lokalhistorie og natur, gik der jo ikke lang tid, før jeg mødte Bent Gottfredsen. Jeg fandt ud af, at Bent var en meget vidende person på det lokalhistoriske område og på alt, hvad der angik naturen. Det blev meget givtigt for mig at høre ham fortælle om især Hvalsø egnen og om naturen i det hele taget. Med tiden stod det klart, at den tilsyneladende beskedne og tilbageholdende mand både havde stor viden, men også en målrettethed og vedholdenhed, som kom til udtryk dels i hans virke som formand for Egnshistoriske Forening for Hvalsø - han havde selv været med til at stifte foreningen i 1976 - og dels som medlem af Danmarks Naturfredningsforenings lokalbestyrelse m. m.

Han skrev om Hvalsøs historie og natur i små bøger, som jeg havde megen glæde af at læse, da jeg ville skaffe mig et indblik i egnens historie og natur.

Men jeg opdagede snart, at han havde været med til at skabe andre, større ting.

Tadre Mølle er i dag en turistattraktion af de store - en arbejdende vandmølle med et stort hold af frivillige til at drive møllen. Da den sidste ejer af møllen - Møllemarie - ønskede at lade møllen overgå til en fond, blev Bent så involveret i sagen, at han bl.a. gik direkte til kulturministeren for at få oprettet fonden. Det lykkedes at få oprettet en fond, der drev møllen, og møllen blev en del af ROMU. Den bedrift var imponerende: egnen er blevet en turistattraktion rigere, lokalbefolkningen har fået et sted at mødes, og kulturarven på Sjælland er blevet styrket - en aktiv vandmølle er blevet bevaret. Det var godt gået!

Bent var også engageret i naturbeskyttelse og fredning af vigtige naturområder. Han blev som naturfredningsmand dybt engageret i arbejdet med at sikre, at Bidstrup skovene ikke overgik på private hænder i 1995, da de tidligere ejere, Københavns Kommune, ønskede at sælge skoven. Bent, der sad i bestyrelsen for den lokale afdeling af Danmarks Naturfredningsforening, frygtede, at det

ville have medført indskrænkning i offentlighedens adgang til skovene. Lokalt ville man derfor forsøge at få fredet skovene. For at man kunne gøre det, skulle der laves en beskrivelse af skovenes naturværdier. Bent påtog sig opgaven, og ved en intensiv indsats fra hans side lykkedes det på blot to måneder for ham at lave en beskrivelse af skovene, så der på den baggrund kunne rejses en fredningssag. En imponerende indsats! Det lykkedes for Bent sammen med andre at skabe et sådant pres på systemet, at staten til slut besluttede at købe skovene. Løsningen blev ikke en fredning af en privatskov, men til gengæld blev Bidstrup skovene statsskov. Den løsning var lige så god som en fredning. Sagen var overstået, da jeg kom her til, men fortællingen om den gjorde et stort indtryk. Bent fastholdt sin interesse for at sikre, at Bidstrup skovene forblev det vigtige naturområde, det er, da han på sin beskedne facon offentligt støttede omdannelsen af dele af Bidstrup skovene til naturnationalpark.

Med Bents bortgang har vi mistet en stor forkæmper for sikringen af naturværdierne i kommunen og for for-

Fra Fortidsmindernes Dag 2019.

Foto Ole Malling

midlingen af den lokale kulturarv. Mødet med Bent for 13 år siden gjorde indtryk. Årene derefter har gjort det endnu mere klart, at vi her havde at gøre med en af de personer, der med en stor personlig indsats, viden og engagement var med til at sikre kulturarven og naturen i vores lokalområde - til glæde for tilflyttere som mig og til glæde for fremtidige generationer. Tak Bent, tak!

Hans Jørgen L. Larsen

Formand for Lejre Historiske Forening

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Bjarne Holm, E-mail: blf.bramснаes@live.dk

Hjemmeside: <http://www.bramснаeslokalhistorie.dk>

Vi har i Bramsnæs Lokalhistoriske forening haft kirker og kirkegårds- vandringer sidste år og i foråret i år. Det er noget, som vi også har drøftet med Hvalsø om eventuelt at fortsætte med efter vores forventede sammenlægning. Kirkegårdsvandring har vi haft før med enkelte kirkegårde ad gangen, men denne gang har vi planlagt at tage alle Bramsnæs 6 kirker og kirkegårde. Vores ønske med dette er, at vi gerne vil prøve at starte en samtale om den langsomme nedlæggelse af flere og flere gravsteder på kirkegårdene.

Dette er en følge af en stadig mere omfattende tendens, hvor mange ønsker at blive begravet på andre måder. Det ligger i tiden, og det vil vi slet ikke blande os i, da der kan være mange gode grunde til, at folk ønsker at blive begravet på forskellige måder og steder.

Det er en trend, som jeg tror dækker hele Lejre, måske det meste af landet.

Vores mål er at løfte det historiske

perspektiv og bevare det på vores kirkegårde, og derfor afholder vi nu vores kirker og kirkegårdsvandring for at øge interessen for vores smukke kirker og kirkegårde.

Alle vore kirker er gamle landsbykirker med flere hundrede års historie bag sig, men de står stadig i dag og peger bagud på en flot historie, hvor de har været et af de bærende samlingspunkter i lokalsamfundet, og i dag er de i en meget forandret verden stadig et bærende samlingspunkt med en bred palet af gøremål, lige fra de religiøse med gudstjenester, bar nedåb, begravelse, bryllupper, plus meget mere til kulturelle begivenheder som koncerter med både små og lidt større orkestre. Der er også besøg af kor med varierende størrelse og repertoire, og oplysning er også en del af kirken i dag, blandt andet med foredrag af forfattere og andre inden for den litterære verden. Så vores kirker er levende med i samfundet i dag og er dermed med til at påvirke historien fremad.

Kirkegården og kirken hører sammen, men har naturligvis forskellige funktioner. Kirkegårdene er der, hvor vi går hen for at mindes vores kære, som ikke er her mere.

Men de er mere end det, de er også en del af vores historie, både den nuværende, den lidt tilbage, og den, der går meget langt tilbage. Så kirkegården er der, hvor vi kan se tilbage på fortiden og få et indtryk af den gennem gravstedernes udtryk, udsmykning og anlæg. Nogle er store og imponante, andre mindre, der er familiegravsteder med en lang historie, og små flade stene bare med navn og måske dato. Men alle fortæller de en historie om de samfund, vi har levet i, og hvor vi lever i dag.

Det sidste er begyndt at blive mere diffust, flere og flere gravsteder bliver sløjfet og står tomme hen. Det synes vi, er beklageligt. Det går ud over miljøet på kirkegårdene, som jo også er rekreative områder. Blandt andet er der sket det i vores område, at mange gamle familiegårde er forsvundet, blevet til byer eller er blevet opkøbt af større gårde. Men også mange andre forandringer har fundet sted over tiden siden anden verdenskrig. Forandringer af de mange små

landsbyer med købmand, slagter, bager, og meget mere er sket siden da. Langsomt er mange af landsbyerne blevet forandret til at være byer med 2 til 3 tusinde beboere og et supermarked, og i de tilbageværende landsbyer er der ikke længere grundlag for noget forretningsliv.

Men et af de steder, hvor vi stadig kan se minderne fra dengang, er på vores kirkegårde. Med de store familiegrave fra gårdene med både gårdens navn og slægtsnavn på de store gravsten, ligeledes fra købmænd, fiskere, forpagtere og mange flere erhverv og slægter.

Men det forandres i disse tider, hvor familier flytter væk, gravsteder udløber og bliver ikke fornyet, nu hvor familierne bliver spredt. Alt sammen meget naturligt og i tidens ånd, men det er måske også derfor, at vi skal se på vores kirkegårde på en anden måde. Der, hvor det er muligt, kunne vi måske lade gravstenene blive stående, så vi stadig kan se den del af vores historie på kirkegårdene og derigennem gøre vores kirkegårde indbydende, så flere fremover vil vælge kirkegården som deres sidste hvilested. Vi ved godt, at det også er et økonomisk spørgsmål med vedligeholdelse af gravstederne, men på den anden side bliver lavere indtægter fra stadig færre gravsteder måske også et økonomisk problem på lidt længere sigt.

Vi håber, at vi kan få en god samtale, både i lokalsamfundene og med kirkerne, om et for os vigtigt emne.

Bjarne Holm

Foromtale af en ny bog med titlen Sæby-Gershøj husmænd på Sæby Mark.

Bogen er det seneste skud på stammen af større lokalhistoriske bøger, som dokumenterer personer, ejendomme, livsvilkår og historie i udvalgte dele af Bramsnæs kommune gennem de sidste to århundreder. Forgængerne til denne bog er publikationen Gårde i Sæby fra 2020 og Husene i Holtensminde fra sidste år. Nu følger så beskrivelsen af egnen i den nordøstlige del af Sæby sogn på grænsen til Gershøj. Her har der siden udskiftningen af Krabbesholm bøndergods været en enklave af husmands-ejendomme, et samfund, som for en stor dels vedkommende i dag er gemt (og glemt) af 1960'ernes udstykning af sommerhuse og helårsboliger. Den nye bog vil sikre, at historien bevares for eftertiden.

Bogen er skrevet af følgende lokale ildsjæle: Annelise Vigild, Anne Petersen, Jørgen Willemoes Larsen og Lars Kiørboe med support fra Lejre Arkiv.

Bogens omfang vil være ca. 90 sider. Det forventes, at bogen går i trykken midt på efteråret 2023.

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Hans Kongsgaard Nielsen, E-mail: hans@kongsg.dk

Hjemmeside: <https://lejremuseum.dk/museumsforening>

Sæsonen på Gl. Kongsgaard.

Af Vivian Møller

Gl. Kongsgaard museum og café har haft endnu en god sæson.

Sæsonen begyndte for de frivillige, ”Haveholdet”, lige så snart, vi kunne komme i jorden og gøre haven klar til åbning første søndag i juni. Huset skulle også gøres hovedrent og gås efter.

Til salg skulle vi have lavet marmelade, syet lavendelposer, flettet lavendelparaplyer, samlet frøposer og strikket karklude. Dertil kom så Gl. Kongsgaards egen honning fra vores mange bier. Og så skulle der sættes planter i potter til salg.

Fra marts måned begyndte vi sammen med Lejre Museum at tilrettelægge årets åbningsdag, som museet står for.

I år havde vi indbudt forskellige håndværksfolk, som fik en bod. Der var bl.a. pileflet, uldfilt, plantefarvning, stråarbejde (dyr), strik og ”Det rullende hørværksted”.

Museet sørgede for børnene, som

kunne støbe lys, gå på stylder, kaste med hestesko og deltage i hønsebingo. Hønsene stak dog af, så vi måtte låne et par af genboen. Der var også mulighed for både voksne og børn at prøve at slå med le.

Som det efterhånden er blevet en tradition, blev der opført et teaterstykke. I år var det ”Ballade på Blæsenborg kro” med lokale skuespillere. Det var en autentisk historie fra 1836. Det er vores teaterstykker altid. Sagerne er fundet i diverse protokoller fra godsarkivet på Ledreborg eller Rigsarkivet.

Der var også sørget for forplejning. Lejre Museumsforening stod for salg af flæskestegssandwich, øl og vand, og haveholdet for salg af kage, kaffe/te og juice. Desværre havde vi undervurderet, hvor mange mennesker der ville komme, så først på eftermiddagen blev der udsolgt af sandwich og kage.

”Sirenerne” sørgede for dejlig musik dagen igennem, og som noget nyt havde beboerne i Gl. Lejre arrangeret loppemarked uden for deres huse,

hvilket vi håber, de vil gentage til næste års åbningsdag.

Salget i vores egne boder gik godt. Der var som sædvanlig kø ved planterne, som der blev solgt mange af. Der var smagsprøver på marmelade og Gl. Kongsgaards honningsnaps, og det gav et godt salg af marmelade og honning.

Der var ca. 500 gæster i løbet af dagen, og det er mange på vores forholdsvis lille område.

Efter åbningsdagen, som altid er den

første søndag i juni kl. 11-16, blev der holdt åbent hver torsdag og søndag i juni, juli og august, kl. 13-16. Disse dage var der også sommervandringer kl. 11 med udgangspunkt fra Lejre Museum og mulighed for at slutte med kaffe og kage på Gl. Kongsgaard. I år var der dog ingen vandreture i august, og det kunne vi mærke på Gl. Kongsgaard.

Det er også Haveholdet, som står for kaffe og kage i cafeen. Og gæ-

Haveholdet på Gl. Kongsgaard. Foto: Maja Kvamm

sterne er heldigvis begejstrede. Når man ser Gl. Kongsgaard ude fra vejen, ser det bare ud som et gammelt bondehus, men når folk kommer ind og om på den anden side af huset, bliver de overraskede. Der kan man sidde og nyde sin kaffe og kage med den dejligste udsigt over Lejre ådal og Skibssætningen. Som nogle gæster har sagt: ”En café med en af Danmarks flotteste udsigter”.

Selve huset står med indbo som for 150 år siden. Der er gratis entré.

Man kan også booke Gl. Kongsgaard til kaffe og kage uden for åbningstiden, hvis man er mindst 8 personer. Vi har haft flere grupper, som har ønsket at holde deres fødselsdag med eftermiddagskaffe og kage hos os.

Vores gæstebog vidner om tilfredse gæster, store som små. Her er nogle eksempler:

En 8-årig pige skriver: *Jeg synes, det er rigtig hyggeligt og en god familieoplevelse.* Andre skriver:

Sikke et glimt af fortiden, på en vidunderlig, nutidig måde. Mange kærlige hilsener og 1000 tak for SUPER forplejning. – Også tak til de fantastiske frivillige, der gør ethvert besøg til en fornøjelse. Og fra en af de hollandske gæster: *Coffee and cake were delicious.*

I skrivende stund (14. august) er sæsonen ved at være slut, og vi er i gang med at forberede den næste: der skal skrælles æbler, som skal koges til mos til næste års æblelagkager. Og så skal der sys lavendelposer, strikkes karklude og sys flere hynder til vores stole - og hvad der ellers kan komme på programmet.

Skulle du have lyst til at blive frivillig på Gl. Kongsgaard og deltage i vores arbejde, kan du henvende dig på Lejre Museum. Du kan også møde op til foråret på Gl. Kongsgaard. Vi er der som regel om torsdagen fra kl. 11.

VI SIGER TAK FOR SÆSONEN OG PÅ GENSYN NÆSTE ÅR, HVOR VI ÅBNER SØNDAG DEN 2. JUNI KL. 11 MED VORES SÆDVANLIGE MARKED.

TADRE MØLLES VENNER

fmd: Jørgen Søgaard, E-mail: tadremoellesvenner@gmail.com

Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

”Siden sidst på Tadre Mølle”

Sæson 2023 startede med fem dage i påsken, hvor Roskilde Museums forskellige aktiviteter for børn som vanligt var gratis og vel besøgte. Både børn og deres voksne hyggede sig ude og inde. Køerne indtog igen i år engen med løb og spring ud over grønsværen til stor moro for alle. Mølle og café var åben for publikum. I løbet af sommeren er der udsat ge-

der til at holde de grovere vækster nede.

Desværre måtte Valborgaften i år aflyses.

Fra 1. maj har Tadre Møllens Venner holdt mølle og café samt Roskilde Museums udstilling i laden åben for besøgende.

Krible-krable dagene har trukket mange gæster til – der er en dejlig interesse for at nærstudere diverse

Fra kildemarkedet. Foto Flemming Scherff Sørensen

Frådstenen studeres - med lup. Foto Ole Malling

indfangede småkravl fra Tadre Bæk og mølledammen – og så er de bålbagte pandekager altid et hit.

Næstsidste søndag i juni benyttede mange sig af Dansk Mølledag til et gratis besøg. Kildemarkedet ugen efter var lige midt i sommerens hede-bølge, og her var der god plads for dem, der holdt varmen ud og kiggede på de forskellige håndværkeres fine arbejder.

Hele juli havde man valgt at holde møllen åben torsdag til og med søndag, og hver søndag var Roskilde Museum aktiv med forskellige værksteder. Den første søndag afholdt Poul

Joakim Stender igen i år en velbesøgt gudstjeneste – denne gang med spillemandsmusik. Desværre måtte høslæt på engen aflyses.

Nationalpark Skjoldungernes Land har taget initiativ til, at stien ud til frådstensbruddet er blevet renoveret og yderligere frilagt. Her er opsat bænke og bord samt en lille værktøjskasse, så man kan studere den spændende frådsten/kildkalk nærmere – et fint udflugtsmål for alle aldre. Bænke er nu opsat på hele trampestien. Der ligger foldere på møllen.

Connie Olsen fortalte bl.a. om, da Mølle-marie modtog den kongelige fortjenstmedalje. Foto Ole Malling

Dagen før Marie Hansens 121-års dag den 14. august blev der afholdt mindefest i haven og caféen. Formand Jørgen Søgaard bød de ca. 400 gæster velkommen, og alle blev be-
værtet med kage og kaffe i det smukke vejr, og der blev hygget og snakket, mens de veloplagte musikere fra Midtsjællands Spillemands-
laug underholdt med masser af dejlig musik.

Når spillemænd og -koner holdt pause, kunne man i Maries stuer høre møller Hans-Kurt Strevelin fortælle levende om "Mølle-Marie" sammen med møllevennernes kasserer, Connie Olsen. Connie er i familie med Marie og derfor godt orien-

teret – de udgjorde en rigtig fin duo. Som altid ved sammenkomster på møllen – helt tilbage fra Maries fars 70års fødselsdag – blev "Mølle-sangen" sunget og spillet. Den er netop skrevet til den gamle møllers fødselsdag af hans søn. En fin tradition på stedet.

Kommende arrangementer

Næste arrangement er det årlige Plantemarked lørdag den 16. september – det er absolut værd at besøge.

I oktober åbner møllen alle dage i Skolernes Efterårsferie, uge 42 fra den 14 – 22. oktober.

Årets sidste store event er Julemarkedet søndag den 3. december.

Orientering om efterårets arrangementer og aktiviteter samt julemarked kan i løbet af efteråret ses på hjemmesiden og på facebook.

Hold også øje med opslag og annoncer.

Tadre Mølles Venner afholder GENERALFORSAMLING søndag den 17. marts 2024 kl. 14, Østergadecentret i Hvalsø.

TADRE MØLLES VENNER MANGLER GENERELT FRIVILLIGE - OG ISÆR TIL MØLLE OG HAVE!

NYT FRA DEN SELVEJENDE INSTITUTION TADRE MØLLE (DSI - TM)

*Formand
Jørn Jensen*

DSI – Tadre Mølle og Nationalpark Skjoldungernes Land i samarbejde med ROMU inviterede offentligheden og pressen til genåbning af Danmarks eneste åbne kildekalksbrud og til indvielse af kildekalksruten ude på Tadre Mølles enge den 10. juni 2023. 80 mødte op og hørte taler og deltog i den efterfølgende vandring ad kildekalksruten med fortællinger om kilder og kildekalk.

Formanden for udvalget for Kultur, Fritid og Turisme, Ida Dyhr, klippede snoren over og indviede dermed kildekalksruten.

Nationalparken og DSI – Tadre Mølle har udgivet en ny folder om kildekalksruten, der giver både viden og ideer til aktiviteter, og man kan også finde de samme oplysninger på Nationalpark Skjoldungernes Lands App.

Snoren klippes. Foto Ole Malling

Som nævnt i sidste nummer af Lethrica er der behov for inden for ganske få år at renovere Møllehusets tagkonstruktion, nedtage det nuværende stråtag og lægge et nyt stråtag. DSI – Tadre Mølle har derfor bedt Rønnow Arkitekter A/S om at udarbejde et projekt til godkendelse hos Slots – og Kulturstyrelsen, da Møllehuset er fredet. Der stiles efter, at projektet godkendes af Slots – og Kulturstyrelsen inden årets udgang.

I juni måned er der efter aftale med ROMU lavet en spang på 12 meter ned til shelterpladsen, så brugerne kan gå tørskoet ned til shelterne – også i perioder, hvor der løber vand fra skoven ned i møllerenden.

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Møllens Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder ”Noget om Lejre”, og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad *Lethrica* og *Nyt fra Egnshistorisk Forening* i Hvalsø.

Forsendelse: *Lethrica* tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Møllens Venner samt lokalarkiverne 1. april og 1. oktober.

Ved **manglende levering** rettes henvendelse til:

LHF: Agnete Vibholt
agnetevibholt@gmail.com

EHF: Ole Theill Knudsen,
Tlf. 22808664
ole@gundested-camping.dk

BLF: BLF fællesmail
blf.bramснаes@live.dk

LMF: Vivian Møller
vivianus@post.tele.dk

TMV: Connie Olsen
tadremoellesvenner@gmail.com

Redaktionsudvalg:

Ole Malling, Bjarne Holm,
Hans Jørgen Lych Larsen,
Karin Gottfredsen, Lilli
Budtz

Redaktion og layout:

Thyra Johannesen
thsj@mail.dk

FORENINGERNES KOMMENDE AR- RANGEMENTER

Mandag den 2. oktober kl. 19 i Felix

Nazisternes sidste tilflugt. Foredrag ved **Hans Christian Davidsen (LHF,EHF,BLF,LB/A)**

Skolernes Efterårsferie, uge 42 fra den 14 – 22. oktober

Tadre Mølle holder åbent (TMV)

Torsdag den 16. november kl. 19 i Felix

Karl-Johan Rubæk: Færgefarten på Roskilde Fjord (LHF)

Søndag den 3. december på Tadre Mølle

Julemarked (TMV)

Onsdag den 7. februar i Ejby Forsamlingshus

Generalforsamling (BLF)

Mandag den 12. februar på Gundestedgård

Generalforsamling (EHF)

Torsdag den 29. februar kl. 19 i Felix

Generalforsamling (LHF)

Søndag den 17. marts kl. 14 i Østergadecentret i Hvalsø

Generalforsamling (TMV)

Søndag den 2. juni kl. 11 på Gl. Kongsgård

Sæsonåbning med marked (LMF)